

Saamelaisopetus

kotiseutualueen ulkopuolella

SÁMEDIGGI
SÄMITIGGE
SÄÄ'MTE'ĜĜ
SAAMELAISKÄRÄJÄT

Saamelaiskäräjien koulutusraportti nro 1

Saamelaisopetus

kotiseutualueen ulkopuolella

Saamelaiskäräjien koulutusraportti nro 1
2009

S Á M E D I G G I
S Ä M I T I G G E
S Ä Ä ' M T E ' Ğ Ğ
SAAMELAISKÄRÄJÄT

Julkaisija: Saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalitoimisto 2009.

Lehtolantie 1, 99870 Inari.

www.samediggi.fi

info@samediggi.fi

Kiitämme opiskelija Kaisa Tapiolaa avusta taulukoiden ja kuvien valmistamisessa.

Taitto: Studio Borga / Minna Saastamoinen, Utsjoki.

Kannen kuva: Anni Näkkäläjärvi 2007.

Kannen kartta: Merja Aletta Ranttila.

ISBN 978-952-441-182-0

Kopijyvä Oy 2010

Saamelaisopetus kotiseutualueen ulkopuolella

Saamelaiskäräjien koulutusraportti nro 1
2009

Työryhmä: Petra Biret Magga (pj), Ellen Näkkäläjärvi,
Eeva-Liisa Rasmus ja Rauna Rahko.
Teksti: Ulla Aikio-Puoskari

*Julkistettu aluksi monisteena Helsingissä 13.11.2008
Vähemmistövaltuutetun, Lapsiasiavaltuutetun ja Saamelaiskäräjien jär-
jestämässä 'Saamen kieli ja saamelaisopetus 2000-luvun Suomessa'
-seminaarissa.*

Sisältö

1. Alkusanat	6
2. Saamelaisväestön määrä kotiseutualueen ulkopuolella	8
3. Saamelaisopetuksen voimassaolevat mahdollisuudet – lainsäädäntö ja viranomaismääräykset	11
4. Saamen kielen opetus saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella 1987–2008	17
5. Saamelaisopetuksen kokonaisuus	24
6. Työryhmän käytännön toimet ja Saame virtuaalikoulu -hanke	26
7. Saamelaiskäräjien kannanottoja	30
8. Miten saamelaisopetuksen asema voitaisiin turvata? – Kehittämisehdotuksia	33
9. Yhteenveto	37

Liitteet

1. Saamelaisten lukumäärä vuoden 2007 Saamelaiskäräjävaaleissa
2. Saamenkielisen oppimateriaalin valmistamista varten valtion talousarviossa osoitetut määrärahat vuosina 1991–2008
3. Saamen kielen opetusta saaneet oppilaat eri paikkakunnilla vuosina 1989–2008
4. Opetushallituksen 16.1.2004 hyväksymän opetussuunnitelman perusteiden mukainen todistus osallistumisesta maahanmuuttajien äidinkielen (saamen kielen) opetukseen
5. Saamelaiskäräjät opetuksen kehittämisen keskuksena

1. Alkusanat

Saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalilautakunta asetti kokouksessaan 12.4.2006¹ väliaikaisen työryhmän tehtävänsä selvittää saamelaisopetuksen tilannetta ja valmistella ehdotuksia saamelaisopetuksen kehittämiseksi saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella². Saamen kielen opetus saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella on 1990-luvulta lähtien noussut kipeäksi ongelmaksi, jonka ratkaisemiseksi lukuisat kotiseutualueen ulkopuolella asuvat ja sinne muuttaneet saamelaisvanhemmat ovat pyytäneet saamelaiskäräjien apua. Vanhemmat ovat huolissaan lastensa saamen kielen taidosta, tulevaisuudesta, yhteyksistä saamelaisyhteisöön ja heidän saamelaisesta identiteetistään. Lisäksi he ovat huolestuneita saamen kielen ja kulttuurin tulevaisuudesta ja niiden siirtymisestä uusille sukupolville.

Saamen kielen opetuksen järjestäminen perusopetus- ja lukiokäisille saamelaislapsille ja -nuorille on ollut kotiseutualueen ulkopuolella asuvien vanhempien minimivaatimus. Jotkut vanhemmat ovat toivoneet myös saamenkielisen opetuksen järjestämistä. Vanhempien pyynnöt ja vaatimukset ovat kuitenkin törmänneet kouluissa ja kouluvirastoissa monenlaisiin muureihin. Saamen kielen opetus on tuntematon ja marginaalinen asia kotiseutualueen ulkopuolella. Rehtorit ja kouluviranomaiset eivät ole aiemmin kohdanneet saamen kielen opetukseen liittyviä kysymyksiä ja vaatimuksia. Jotkut vanhemmista ovat pyytäneet neuvoja myös *opetushallituksesta* ja *opetusministeriöstä*. Tilanne on usein johtanut luopumiseen, koska vanhemmat ovat tunteneet itsensä voimattomiksi asian edessä. Hämmennystä on myös aiheuttanut saamen kielen rinnastuminen opetushallinnon määräyksissä ja ohjeissa maahanmuuttajien kieliin.

Saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalilautakunta päätti tarttua asiaan asettamalla työryhmän selvittämään saamen opetuksen tilannetta ja mahdollisuuksia muualla kuin kotiseutualueella. Työryhmä päätti heti toimintansa alussa ryhtyä kokeiluluontoisesti konkreettisiin toimiin opetuksen kehittämiseksi ja toimi läheisessä yhteistyössä *Saamelaisalueen koulutuskeskuksen (Sámi oahpahušguovddáš) Saame virtuaalikoulu*

1 Skuvlen- ja oahppamateriálalávdegoddi/ Koulutus- ja oppimateriaalilautakunta, beavdegirji/pöytäkirja, ášši/asia 12.

2 Saamelaisten kotiseutualueeseen kuuluvat Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnat kokonaisuudessaan ja Sodankylän kunnasta Lapin paliskunnan alue (Vuotsen alue).

-hankkeen kanssa. Saamelaiskäräjillä ei kuitenkaan ollut käytettävissään varoja saamelaisopetuksen tiedotus- tai kehittämistehtäviin. Koulutus- ja oppimateriaalilautakunnalla oli (ja on edelleen) käytettävissään ainoastaan saamenkielisen oppimateriaalin valmistamiseen osoitettu valtionavustus, jota ei ollut mahdollista käyttää tähän tarkoitukseen. Saamelaiskäräjien yleisillä toimintavaroilla voitiin kuitenkin palkata luokanopettaja Rauna Rahko yhdeksi kuukaudeksi kesällä 2007 kokoamaan tietoja eri puolilla Suomea annetusta saamen kielen opetuksesta. Opetusta on annettu pienessä mitassa 1980-luvun lopusta lähtien muutamalla paikkakunnalla. Rahkon tehtävänä oli myös koota kokemuksia ja tietoja, joita saatiin Saame virtuaalikoulu -hankkeen kanssa tehdystä yhteistyöstä.

Tässä raportissa käytettävällä käsitteellä *'saamelaisopetus'* tarkoitetaan saamen kielissä ja saamen kielillä annettavaa opetusta. Käsitteellä *'saamen kieli'* tarkoitetaan kaikkia kolmea Suomessa puhuttua ja Suomen kouluissa opetettua saamen kieltä: inarin-, koltan- ja pohjoissaamea. Viimeksi mainittu on saamen kielistä suurin ja sen asema opetuksessa on muita saamen kieliä vahvempi. Kaikki kolme saamen kieltä kuuluvat kansainvälisten luokitusten mukaan maailman uhanalaisten kielten joukkoon (esim. www.unesco.org *'endangered languages'*). Unescon luokittelun mukaan inarin- ja koltansaamen kielet kuuluvat vakavasti uhanalaisten kielten joukkoon (*severely endangered languages*).

Työryhmän puheenjohtajana toimi *Petra Magga*, jäseninä *Ellen Näkkäläjärvi*, *Rauna Rahko* ja *Eeva-Liisa Rasmus* ja sihteerinä *Ulla Aikio-Puoskari*. Työryhmä on hoitanut tehtävänsä pääasiassa sähköpostitse. Varsinaisia kokouksia se on pitänyt kolme. Työryhmä jättää selvityksensä toimenpide-ehdotuksineen saamelaiskäräjille ja toivoo, että selvityksessä julkaistuista tiedoista on hyötyä myös valtakunnallisille kouluhallinnon viranomaisille sekä kuntien ja kaupunkien opetusasioista päättävälle.

Inarissa marraskuussa 2008

Työryhmän puolesta

Petra Magga
puheenjohtaja

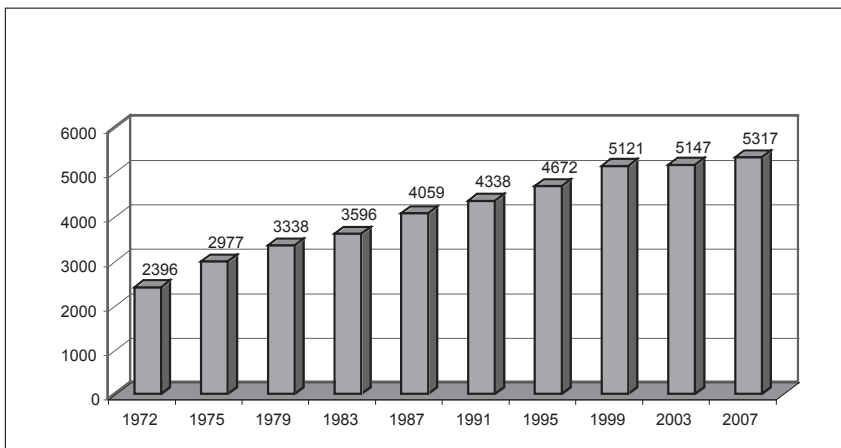
Ulla Aikio-Puoskari
koulutussihteer

2. Saamelaisväestön määrä kotiseutualueen ulkopuolella

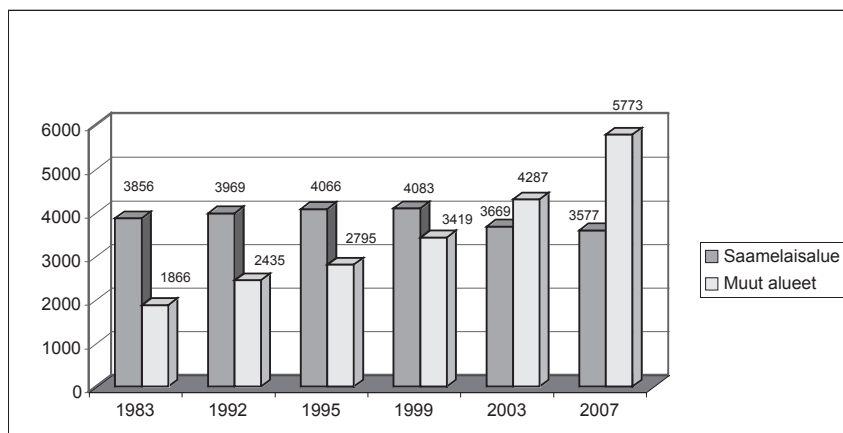
Tarpeet saamen kielen opetuksen järjestämiseksi kotiseutualueen ulkopuolella ovat kasvaneet sitä mukaa kun saamelaisväestön muuttoliike kasvukeskuksiin ja kaupunkeihin on lisääntynyt. Saamelaisväestön lukumäärää osoittavat tiedot päivitetään joka neljäs vuosi saamelaiskäräjävaalien (vuoteen 1995 asti saamelaisvaltuuskunnan vaalien) yhteydessä. Uusimmat tilastotiedot ovat vuodelta 2007 (ks. liite 1 raportin lopussa).

Tilastot osoittavat saamelaisväestön ja äänioikeutettujen saamelaisten määrän yli kaksinkertaistuneen ensimmäisistä saamelaisvaaleista, vuodesta 1972 lähtien (kuva 1). Kotiseutualueen ulkopuolella asuvien osuus koko saamelaisväestöstä on kaksinkertaistunut vuosien 1983 ja 2007 välillä. Vuonna 1983 saamelaisväestön kokonaismäärä oli noin 5700 henkeä, joista reilut 1800 (noin 30 %) asui kotiseutualueen ulkopuolella. Kotiseutualueen ulkopuolella asuvien osuus on ohittanut kotiseutualueella asuvien lukumäärän 2000-luvun alussa (kuva 2).

Kuva 1. Äänioikeutettujen lukumäärä saamelaisvaltuuskunnan ja saamelaiskäräjien vaaleissa 1972–2007.

Kuva 2. Suomen saamelaisväestön määrä saamelaisien kotiseutualueella ja muualla maassa 1983–2007.

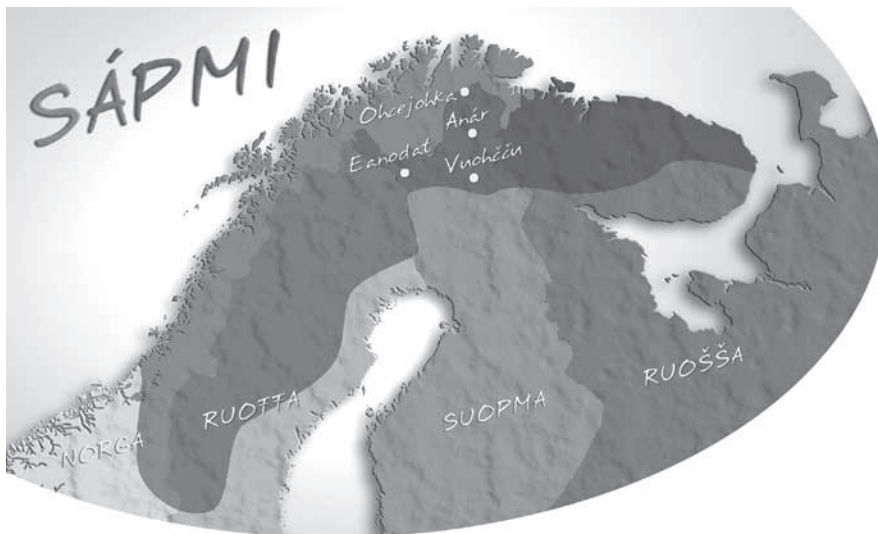

Muuttoliike on voimistunut 1990-luvun puolivälin jälkeen ja tilastot osoittavat muuttajien olevan useimmiten parhaassa työiässä olevia henkilöitä ja lapsiperheitä. Tilastojen mukaan vuonna 2003, jolloin saamelaisväestön kokonaismääräksi ilmoitettiin vajaat 8000 henkilöä, jo noin 70 % alle 10-vuotiaista lapsista ja 62 % alle 45-vuotiaista saamelaisista asui saamelaisien kotiseutualueen ulkopuolella. Vuoden 2007 tilastoissa prosenttiosuudet ovat kasvaneet hieman. 11–17-vuotiaista saamelaisnuorista kotiseutualueen ulkopuolella asuu noin 59 % ja 18–24-vuotiaista reilut 60 %. Saamelaisväestön kokonaismäärä vuoden 2007 laskennan mukaan on 9350 henkeä (ks. liite 1).

Vuoden 2007 saamelaiskäräjävaalien yhteydessä koottujen tilastojen mukaan saamelaisia asuu yhteensä noin 230 kunnassa. Saamelaisien kotiseutualueen ulkopuolisia saamelaisasutuksen keskittymiä ovat Rovaniemi, Oulu ja sen lähialueet sekä Helsinki ja sen lähialueet. Pääkaupungissa ja sen naapurikunnissa asuu lähes 1000 saamelaista (Espoo, Helsinki, Vantaa, Kirkkonummi, Järvenpää, Kerava, Kauniainen, Tuusula), Oulussa ja sen lähialueilla (Oulu, Oulunsalo, Kempele, Lumijoki, Liminka, Tyrnävä, Muhos, Ylikiiminki, Kiiminki, Haukipudas, Hailuoto) noin 600 saamelaista. Rovaniemen kaupungin alueella asuu noin 550 saamelaista, Tampereella ja sen lähialueilla noin 150, Kemi–Tornio-alueella noin 110 ja Turun kaupungissa vajaat 100 saamelaista. Saamelaisalueen ulkopuolella, mutta kuitenkin Lapin läänin alueella asuu yhteensä noin 1200 saamelaista. Lapin läänin alueella asuu siten yli 50 % saamelaisväestöstä.

Kotiseutualueen prosenttiosuutta väestöstä vähentävät vielä ulkomailla, yhteensä noin 20 maassa, asuvat Suomen saamelaiset. Suurin osa heistä asuu Ruotsissa ja Norjassa, osa niiden saamelaisalueilla.

Saamelaisten kotiseutualueella poismuutto näkyy mm. perusopetusikäisten lasten ja nuorten määrän laskuna. Perusopetuksen oppilasmäärät ovat laskeneet kaikissa saamelaisten kotiseutualueen kunnissa tuntuvasti 1990-luvun puolivälistä alkaen. Ikäluokkien pienenemisen seurauksena saamelaisalueen kunnat ovat lakkauttaneet 1990-luvulla yhteensä neljä ja 2000-luvun aikana yhteensä kuusi kyläkoulua, joissa kaikissa (yhtä lukuunottamatta) annettiin saamen kielen ja/tai saamenkielistä opetusta³. Maan ainoa saamelaisemmistöinen kunta Utsjoki on menettänyt 1990-luvun puolivälin jälkeen asukkaistaan noin 10 %. Samalla perusopetusikäisten lasten määrä kunnassa on laskenut noin 26 %. Utsjoen väkiluku ei ole vähentynyt enää kahtena viimeisenä vuonna.⁴

Saamelaisten kotiseutualue: Ohcejohka/Utsjoki, Anár/Inari, Eanodat/ Enontekiö ja Vuohčču/ Vuotso Sodankylän kunnasta (Soadegilli).

³ 1990-luvulla lakkautettiin Inarin kunnan Kaamasen (Gápmas) ja Riutulan (Rivdol) koulut ja Enontekiön Vuontisjärven (Vuottesjávri) ja Palojoensuun (Bálojotnjálbmi) koulut. 2000-luvun puolella on lakkautettu Utsjoen kunnan Outakosken (Vuovdaguoika) koulu, Enontekiön Leppäjärven (Leaibejávri) koulu ja Inarin Akujärven (Áhkojávri), Nellimön (Njellim), Menesjärven (Menešjávri) ja Koppelon (Goahppil) koulut.

⁴ Utsjoen kunnan väkiluku on laskenut kymmenessä vuodessa (1996–2006) 1555:stä 1366:een, Enontekiön kunnan 2378:sta 1991:een, Inarin kunnan 7783:sta 6989:een ja Sodankylän kunnan 10563:sta 9085:een.

3. Saamelaisopetuksen voimassaolevat mahdollisuudet – lainsäädäntö ja viranomaismääräykset

Lainsäädäntö ja opetussuunnitelman perusteet⁵

Saamen kieli voi nykyisten säännösten mukaan olla perusopetuksen ja lukion opetuskieli, äidinkielen oppiaine ja vieraan kielen oppiaine. Äidinkielen opetukseen liittyy lisäksi suomen kielen opetus, joka tarkoittaa äidinkielen oppituntien jakamista saamen ja suomen kielten kesken. Vieraan kielen opetus tarkoittaa perusopetuksen alemmilla vuosiluokilla alkavaa vapaaehtoista ainetta (A2, toinen vieras kieli), jonka opetus jatkuu vuosiluokilla 7–9 valinnaisena aineena. Lisäksi perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa on määritelty oppimäärä myös lyhyen vieraan kielen opetusta varten (B2), jonka opetusta annetaan vuosiluokilla 8–9.

Lukiossa saamen kielen opiskelua on mahdollista jatkaa äidinkielenä, perusopetuksen vuosiluokilla 1–6 alkaneena pitkänä vieraana kielenä (A-kieli) tai perusopetuksen vuosiluokilla 7–9 alkaneena lyhyenä vieraana kielenä (B2). Saame voi olla myös lukiossa alkava lyhyt vieras kieli (B3). Lukiolainsäädäntö mahdollistaa periaatteessa myös saamenkielisen opetuksen. Käytännössä saamen kieli on kuitenkin lukiossa lähes poikkeuksetta oppiaine, eikä opetuskieli. Ylioppilastutkinnossa on mahdollista suorittaa saamen kielessä äidinkielen ja vieraan kielen koe. Toistaiseksi äidinkielen koetta ei ole ollut mahdollista suorittaa koltansaamen kielessä. Ylioppilaskirjoituksissa saamen vieraan kielen kokeeseen osallistuvat suorittavat saman kokeen, riippumatta siitä ovatko he opiskelleet kieltä pitkän vai lyhyen oppimäärän mukaan.

Perusopetuslain, lukiolain ja ammatillista koulutusta koskevan lain saamen kielen asemaa koskevat säännökset ovat lähellä toisiaan⁶. Poikkeuksen muodostaa perusopetuslain 10 §, joka velvoittaa saamelaisalueen kunnat antamaan saamen kieltä osaavien oppilaiden opetuksen pääosin saamen kielellä. Opetuskieltä koskeva perusopetuslain 10 § on samalla ainoa säännös, joka yksiselitteisesti turvaa saamelaisoppilaan oikeutta omaan kieleensä.

⁵ Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, Opetushallituksen määräykset 1–3/011/2004; Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003 – Nuorille tarkoitetun lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteet, Opetushallituksen määräys 33/011/2003.

⁶ Perusopetuslaki SSK 628/1998, Lukiolaki SSK 629/1998, Laki ammatillisesta koulutuksesta SSK 630/1998.

Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella annettavasta saamen kielen opetuksesta ei ole säännöksiä opetuslaeissa. Opetusta on kuitenkin ollut mahdollista antaa opetusministeriön erillisen päätöksen perusteella. Saamen kielen opetus saatettiin vuonna 1995 samojen määräysten alaisiksi kuin maahanmuuttajien omien kielten opetus. Opetusministeriön päätös⁷ ”maahanmuuttajien sekä saamenkielisten, romanikielisten ja vieraskielisten oppilaiden täydentävään opetukseen peruskoulussa ja lukiossa myönnettävän valtionavustuksen perusteista” korvasi aiemmin voimassa olleen päätöksen⁸ ylimääräisen valtionavustuksen myöntämisestä maahanmuuttajien tukiopetukseen peruskoulussa ja lukiossa.

Voimassa oleva säännös on vuodelta 2007⁹. Sen mukaan (3 §, 1 mom) oppilaitoksissa, joissa ei järjestetä perusopetuslain 12 §:ssä ja lukiolain 8 §:ssä tarkoitettua äidinkielen opetusta saamenkielisille, romanikielisille ja vieraskielisille oppilaille, voidaan suorittaa avustusta ao. asetuksen mukaan. Säännöksen mukaan (3 §, 2–3 mom):

”Valtionavustusta suoritetaan enintään 2,5 opetustunnista viikossa opetusryhmää kohti. Avustuksen saamisen ehtona on, että asianomaisten kielen opetusryhmään on kuulunut lukukauden alussa vähintään neljä oppilasta tai kurssimuotoisessa opetuksessa kurssin alkaessa siihen osallistuu vähintään neljä oppilasta tai opiskelijaa.

Samassa opetusryhmässä voi olla asianomaista kieltä äidinkielenään tai muutoin tätä kieltä kotonaan puhuvia oppilaita ja ulkomailla muuttaneita suomalaisoppilaita. Samassa opetusryhmässä voi niin ikään olla oppilaita eri vuosiluokilta ja eri kouluista sekä myös esiopetusta perusopetuksessa saavia oppilaita.”

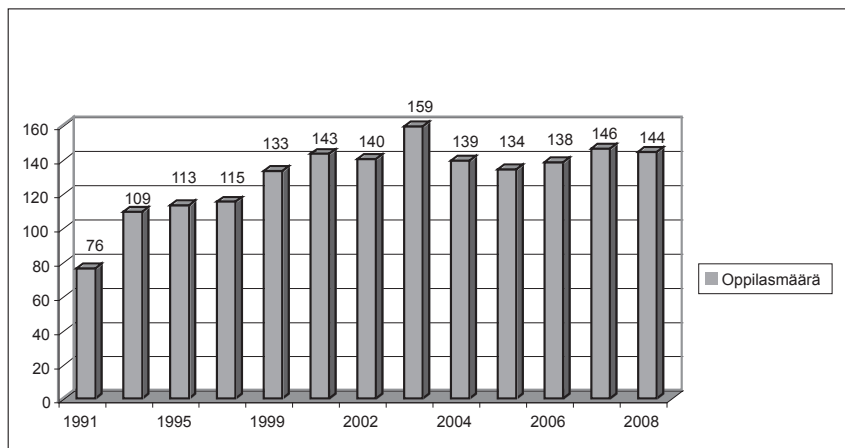
Vuonna 1998 toteutettu koulutuksen lainsäädännön kokonaisuudistus merkitsi parannuksia saamelaisopetuksen asemaan saamelaisten kotiseutualueella. Toiminnallisista säännöksistä merkittävimmäksi on osoittautunut perusopetuslain opetuskieltä koskeva 10 §. Se on turvannut saamenkielisen opetuksen säilymisen ikäluokkien pienenemisestä huolimatta (ks. kuva 3). Muutoksilla opetuksen resurssisäännöksiin on kuitenkin ollut toiminnallisia säännöksiä suurempi ohjaava vaikutus saamelaisopetuksen toteutumiseen.

7 Opetusministeriö 248/1995, uudistettu 179/428/1999 ja 132/428/2004.

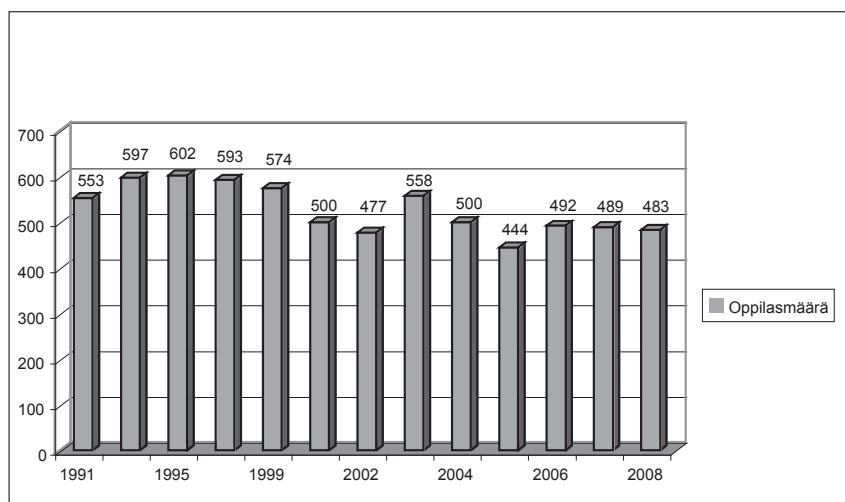
8 Opetusministeriö 1692/1993.

9 Opetusministeriön asetus 392/2007 vieraskielisten sekä saamenkielisten ja romanikielisten oppilaiden täydentävään opetukseen perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa myönnettävän valtionavustuksen perusteista.

Kuva 3. Saamenkielistä opetusta perusopetuksessa ja lukiossa saaneet oppilaat 1990- ja 2000-luvuilla.

Kuva 4. Saamen kielen ja/tai saamenkielistä opetusta perusopetuksessa ja lukiossa saaneet oppilaat 1990- ja 2000-luvuilla/koko maa.

Opetuksen resurssit

Vuoden 1999 alusta lähtien voimassa ollut laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta¹⁰ on turvannut saamelaisopetuksen järjestämisen perusedellytykset saamelaisten kotiseutualueen kunnissa. Ikäluokkien pieneneminen kotiseutualueella on nähtävissä laskevana linjana myös saamelaisopetuksen tilastoissa (ks. kuva 4), mutta suurta romahdusta ei ole tapahtunut. Ilman erityisrahoitusta opetustilanne olisi nykyistä heikompi. Saamelaisopetusta koskeva erityisrahoitus on osoittautunut kannustimeksi, jonka perusteella kuntien saama valtionavustuksen määrä kasvaa tai laskee sen mukaan miten paljon ne lisäävät tai vähentävät saamen kielen ja saamenkielistä opetusta.

Opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain 43 § (2.mom) mukaan

”Saamelaisten kotiseutualueen kunnille sekä muille mainitulla alueella toimiville koulutuksen järjestäjille myönnetään vuosittain valtionavustusta saamenkielisestä ja saamen kielen opetuksesta perusopetuksessa, lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa aiheutuviin kustannuksiin valtioneuvoston vahvistamien perusteiden mukaisesti. Valtionavustukset yhteenlaskettuina vastaavat mainittuun opetukseen tarvittavan opetushenkilöstön palkkaamisesta aiheutuvia keskimääräisiä kustannuksia.”

Valtioneuvoston päätöksen¹¹ mukaan oppilasryhmän keskimääräisen koon kunnan sisällä on oltava vähintään kolme (3). Saamelaisten kotiseutualueen kuntien saamelaisopetusta varten saama valtionavustus on ollut vuosina 2002–2006 keskimäärin 1.2 miljoonaa euroa/vuosi. Erityisrahoituksen seurauksena saamelaisopetus ei ole enää aiempien vuosikymmenten tavoin joutunut kilpailemaan rahoituksesta muiden kunnallisten palveluiden kanssa.

Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella annettavaa saamen kielen opetusta varten kunnan on vuodesta 2007 alkaen ollut mahdollista saada valtionavustusta enintään 2,5 viikkotunnin täydentävää opetusta varten (vuoteen 2006 saakka kahden viikkotunnin opetusta varten). Opetushallitus asettaa vuosittain haettavaksi opetusministeriön asetuksessa (ks. edellä) säädetyn opetuksen valtionavustukset. Opetushallituksen tiedotteen¹² mukaan ”maahanmuuttajien oman äidinkielen, saamen kielen ja

10 Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta SSK 635/1998, muutos 30.12.1998/1186.

11 Valtioneuvoston päätös saamenkieliseen ja saamen kielen opetukseen perusopetuksessa, lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa myönnettävän valtionavustuksen perusteista. N:o 191, 11.2.1999, muutos 11.12.2002.

12 Opetushallitus, tiedote 20/2008. 14.4.2008.

romanikielen opetuksen - - -” erillisen valtionavustuksen laskennallisena kustannuksena opetustuntia kohti pidetään 22 e. Opetusministeri *Antti Kalliomäen* ilmoittaman tiedon mukaan¹³ kotiseutualueen ulkopuolella annettua saamen kielen opetusta varten myönnettiin valtionavustusta vuonna 2005 yhteensä 3.943 euroa. Opetushallituksesta saadun tiedon mukaan¹⁴ vastaavat summat vuosilta 2006 ja 2007 olivat 4.616 ja 5.032 euroa. Avustusta ovat saaneet Oulu, Rovaniemi (vuonna 2005 myös Rovaniemen maalaiskunta) ja vuodesta 2006 alkaen myös Tampereen kaupunki.

Saamelaisopetuksen erityisiin resursseihin kuuluvat myös Saamelaiskäräjien valmistamat oppimateriaalit, jotka jaetaan kouluille ilmaiseksi koulutus- ja oppimateriaalilautakunnan linjauksen mukaan. Saamelaiskäräjät saa vuosittain valtion talousarvion kautta saamenkielisen oppimateriaalin valmistamista varten tarkoitetun valtionavustuksen. Oppimateriaalimääräraha on pysynyt noin 250.000 euron tasolla vuodesta 1993 lähtien (ks. liite 2). Samaan aikaan materiaalitarpeet ja valmistuskustannukset ovat kohonneet tuntuvasti. Saamelaiskäräjien päätöksellä jakaa valtion rahoituksella julkaistu oppimateriaali ilmaiseksi kouluille (esiopetus, perusopetus, lukiokoulutus, ammatillinen peruskoulutus) on haluttu osaltaan helpottaa saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen järjestämismahdollisuuksia kunnissa, joiden talous on kireällä ja jotka ovat vuodesta toiseen pyrkineet löytämään uusia säästökohteita talousarvioistaan. Oppimateriaalin ilmaisjakelu on osoittautunut onnistuneeksi ratkaisuksi.

Saamen kielen rinnastuminen maahanmuuttajien kieliin

Edellä kuvatun opetusministeriön asetuksen (aiemmin päätöksen) tarkka noudattaminen saamen opetusta järjestäneissä kaupungeissa on johtanut erikoisiin tilanteisiin. Esimerkkeinä sellaisista mainittakoon Helsingin kaupungin opetusviraston maaliskuussa 2007 haettavaksi julistama maahanmuuttajien äidinkielen opettajan osapäiväinen tehtävä, opetettavana kielenä saamen kieli¹⁵. Hakuilmoituksessa kuvattiin haettavaksi julistettua tehtävää mm. seuraavin sanoin:

”Haemme saamen kielen opettajaa, mikäli saamen kielen opetusta haluava ryhmä muodostuu.

Maahanmuuttajien äidinkielen opettajan tehtävänä on opettaa maahanmuuttajataustaisille oppilaille heidän äidinkieltään tai

13 Sähköposti 1.6.2006.

14 Opetushallitus, opetusneuvos Leena Nissilä, sähköposti 10.11.2008.

15 < <http://www.helsinki.fi/> >, opetusviraston verkkopalvelut/ kaupungin avoimet työpaikat, maaliskuu 2007.

kotona puhuttua kieltä. Opetuksen tavoitteena on saada oppilaat kiinnostumaan omasta äidinkielestään, käyttämään ja kehittämään äidinkielen taitojaan sekä arvostamaan omaa taustaansa ja kulttuuriaan. Opetusryhmässä voi olla myös suomalaisia oppilaita, jotka ovat hankkineet ulkomailta vieraan kielen taidon. Opetuksessa noudatetaan kunnallisia opetussuunnitelmia.

Opetukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja sitä annetaan kaksi tuntia viikossa. Opetus järjestetään koulupäivän alussa tai lopussa tai iltapäivä- tai iltaopetuksena. Osa tehtävistä on sivutoimisia.

Opetusryhmän oppilaat voivat olla useasta eri koulusta ja tiedoiltaan ja taidoiltaan eritasoisia. Opettajan tulee kyetä opetuksen ennakkosuunnitteluun ja eriyttämiseen.

Päätoiminen opettaja opettaa useissa eri kouluissa ja hän voi joutua siirtymään koulusta toiseen saman päivän aikana. Opettajalta toivotaan siten joustavuutta. Myös suomalaisen koulujärjestelmän tuntemus ja riittävän hyvä suomen kielen taito katsotaan eduksi.”

Kaupungin opetusvirasto poisti työpaikkailmoituksen kuvatussa muodossa verkkopalvelusivultaan sen jälkeen kun saamen kielen asemaan maahanmuuttajakielenä kiinnitettiin erityistä huomiota.

Edellisen kaltaisia esimerkkejä löytyy myös muista kaupungeista, mm. Tampereelta, jossa saamen kieli esiintyy säännönmukaisesti samalla listalla maahanmuuttajakielten kanssa¹⁶. Liitteenä 4 (lopussa) opetushallituksen vuonna 2004 hyväksymän opetussuunnitelman perusteiden ohjetta seuraava, saamen kielen oppilaan keväällä 2007 saama ”Todistus osallistumisesta maahanmuuttajien äidinkielen (saamen kielen) opetukseen”.

16 Mm. Tampereen kaupungin MAI-lukujärjestys 28.08.2008: Maahanmuuttajien äidinkielen opetus, lukuvuosi 2008–2009. Listalla esiintyvät seuraavat maahanmuuttajien äidinkielet: albania, arabia, englantia, espanja, heprea, italia, japani, kiina, kurdi, pashtu, persia, punjabi, romania, saame, saksa, somali, thai, vietnam, viro ja venäjä.

4. Saamen kielen opetus saamelaiden kotiseutualueen ulkopuolella 1987–2008

Vapaaehtoisen saamen kielen opetus alkoi kahdella paikkakunnalla, Helsingissä ja Sodankylän kirkonkylässä, 1980-luvun lopussa. Rovaniemen kaupungissa opetus aloitettiin syksyllä 1991. Helsingin opetus katkesi kahdeksan lukuvuoden jälkeen. Rovaniemellä ja Sodankylässä opetusta on annettu katkeamatta opetuksen alusta saakka. Oulussa ja sen lähi-alueilla opetus aloitettiin 2000-luvun alussa. Saamen opetusta antavien koulujen/ paikkakuntien määrä on vähitellen kasvanut 2000-luvulla, mutta opetukseen osallistuvien oppilaiden määrä on edelleenkin hyvin pieni ja opetuksen jatkuvuus epävarmaa. Opetusta ei ole onnistuttu aikaansaamaan kaikilla paikkakunnilla, joilla siihen olisi ollut tarvetta eikä kaikille sitä pyytäneille oppilaille. (Ks. liite 3)

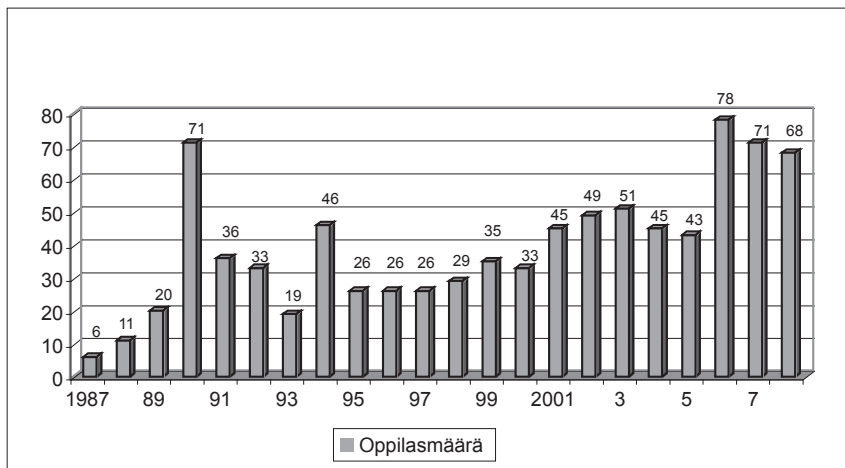
Yhteisenä piirteenä kotiseutualueen ulkopuolella annetussa opetuksessa ovat olleet seuraavat:

- opetuksen aloittaminen kerhomuotoisena,
- epävarmuus opetuksen jatkuvuudesta,
- vaikeudet sovittaa saamen kielen tunteja lukujärjestyksiin,
- saamen tunnukset ovat lisänneet oppilaan kokonaistuntimäärää ja sijoitettu yleensä muun koulupäivän jälkeen,
- oppiaineen epäselvä status, koska se ei ole voinut olla selvästi äidin-kielen eikä vieraan kielen oppiaine,
- opetussuunnitelmallisten ohjeiden puuttuminen ja pienestä tuntimäärästä seurannut mahdottomuus saamen kielen oppimäärien seuraamiseen,
- opetukseen osallistuvien oppilaiden kuljetukseen ja siitä aiheutuviin kustannuksiin liittyvät ongelmat,
- varojen puuttuminen kunnollisen tiedottamisen järjestämiseltä ja siitä seuranneet opetuksen saavutettavuusongelmat,
- pienet ja heterogeeniset oppilasryhmät, joihin on osallistunut oppilaita useilta vuosiluokilta ja eri kouluista,
- oppilaiden heterogeeninen kielitausta (äidinkieli, passiivinen kieli, kieltä osaamattomuus),
- opettaja- ja oppimateriaalipula,
- tiedonpuute, joka on koskenut sekä opetusta järjestäneitä kouluja, opetushallinnon viranomaisia että saamelaisia vanhempia,

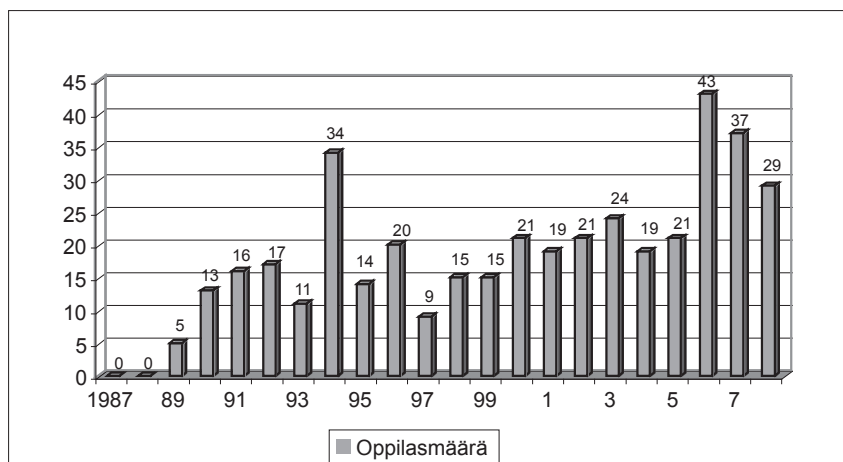
- opetuksen antaminen ainoastaan pohjoissaamen kielessä; koltan- ja inarinsaamen opetusta on annettu vain yksittäistapauksissa virtuaalisesti,
- opetuksen rinnastuminen maahanmuuttajakielissä annettuun opetukseen vuodesta 1995 alkaen,
- kirjava käytäntö oppilaiden saamen kielen opetuksesta saamista todistuksissa.

Yhteenveto saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella saamen kielen opetusta saaneiden oppilaiden määrästä vuosina 1987–2008 on koottu kuvaan 5. Kuvassa ovat mukana myös Sodankylän kirkonkylän oppilaat, koska kirkonkylä sijaitsee saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Sodankylän kunta kuuluu kuitenkin saamelaisten kotiseutualueen kuntien joukkoon ja on kokonaisuudessaan saamelaisopetusta koskevan erityisrahoituksen piirissä. Kuvaan 6 on koottu saamelaisten kotiseutualueen kuntien (=saamelaisopetuksen erityisen rahoituksen) ulkopuolella saamen kielen opetusta saaneiden oppilaiden määrät vuosina 1987–2008.

Kuva 5. Saamen kielen opetusta perusopetuksessa ja lukiossa saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella saaneet oppilaat 1987–2008.

Kuva 6. Saamen kielen opetusta perusopetuksessa ja lukiossa saamelaiden kotiseutualueen kuntien ulkopuolella saaneet oppilaat 1987–2008.

Sodankylä saamelaisalueen rajalla

Saamelaiden kotiseutualueen raja kulkee Sodankylän kunnan halki. Kunnan pohjoisin osa, Lapin paliskunnan alue eli Vuotson kylän seutu, kuuluu viralliseen saamelaiden kotiseutualueeseen. Saamen kielen opetus alkoi Vuotson koulussa samaan aikaan muiden kotiseutualueen koulujen kanssa peruskoulun tulon myötä 1970-luvulla. Kotiseutualueen ulkopuolella sijaitsevassa kirkonkylässä opetus aloitettiin syksyllä 1987 kerho-
muotoisena. Seuranneina vuosina opetusta annettiin työpajaopetuksena. Opetuksen asema saatiin pysyvämmälle perustalle vuonna 1996, jolloin kunta palkkasi kokoaikaisen saamen kielen tuntiopettajan hoitamaan kielen opetusta koko kunnan alueella. Vuodesta 1997 alkaen saamea on voinut opiskella pitkänä vieraana kielenä (A2). Sodankylän lukiossa saamen kielen opetus aloitettiin syksyllä 1996. Ensimmäinen ylioppilaskokelas suoritti saamen kielen kokeen keväällä 1998.

Vuoden 1999 alussa voimaanastuneeseen saamelaisopetuksen erityiseen rahoitukseen perustuen kunta perusti 2000-luvun alussa kiertävän saamen kielen lehtorin viran. Sen seurauksena saamen kielen opetuksen asema on vähitellen vakiintumassa, vaikka oppilasmäärä onkin vielä pieni verrattaessa sitä alueella asuvaan saamelaisväestön määrään (ks. liitteet 1 ja 3). Saamen kieltä on opetettu kirkonkylän kouluissa (joinakin vuosina myös joissakin kyläkouluissa) vapaaehtoisena ja valinnaisena vieraan kielen oppiaineena (A2, B2). Kirkonkylän alueella ei ole annettu äidinkielen eikä saamenkielistä opetusta.

Helsinki ja pääkaupunkiseutu

Pääkaupunkiseudulla toimi 1980-luvun loppupuolella ja 1990-luvun alussa saamen kielen opetusryhmä, jossa oli oppilaita peruskoulun alimmilta luokilta lukiolaisiin. Opetuksen käynnistymiseen vaikuttivat ennen muuta *City Sámit* -yhdistyksessä toimineet aktiiviset vanhemmat. Yhdistys osallistui alkuvuosina opetuksesta aiheutuneisiin kustannuksiin. Opetusryhmä kokoontui Malminkartanon koululla, jonne vanhemmat ja opettaja kuljettivat muilta kouluilta tulevat oppilaat. Opetus järjestettiin muun koulupäivän jälkeen kerran viikossa vapaaehtoisena oppiaineena. Saamen opetus jäi aluksi erityisten valtionavustusten ulkopuolelle ja juuri tämän opetusryhmän aloittaminen vaikutti siihen, että saamen kieli liitettiin maahanmuuttajien kielten opetusta koskevaan valtionavustusmääräykseen. Valtionavustuksen saaminen tätä kautta oli siten aikanaan edistysaskel, joka tuli turvaamaan saamen kielen opetusta. Opetus katkesi kahdeksan vuoden jälkeen.

Opetusryhmän perustamisen viime vuosien aikana on estänyt em. opetusministeriön asetuksen edellyttämä neljän oppilaan minimivaatimus. Kielen opetusta pyytäneitä oppilaita olisi ollut, mutta heidän kokoamisensa yhteen ryhmään eri puolilta kaupunkia ja pääkaupunkiseutua on osoittautunut vaikeaksi. Yksi Helsingin seudun perusopetuksen oppilas ja yksi lukiolainen on saanut virtuaalisesti kielen opetusta Inarin kunnasta. Helsingin saamelaiset ovat toistuvasti pyytäneet saamelaiskäräjien apua opetuksen ja sitä koskevan tiedotuksen järjestämiseksi.

Pääkaupunkiseudun tilanne tullee muuttumaan lähivuosina. Yhä useammat Helsingissä ja pääkaupunkiseudulla asuvat pienten lasten vanhemmat puhuvat lapsilleen omaa alkuperäiskieltään. Lisäksi monet vanhemmat, jotka eivät ole kyenneet siirtämään alkuperäistä kieltään lapsilleen, toivovat saavansa lapsilleen saamen kielen kouluopetusta. *City Sámit* ry. ja alle kouluikäisten lasten vanhemmat ovat toimineet aktiivisesti alle kouluikäisille tarkoitetun saamenkielisen kerho- tai kielipesätoiminnan/päivähoidon aikaansaamiseksi. Toiminta on käynnistetty useana vuonna, mutta se on kohdannut monenlaisia vaikeuksia. Lasten kokoaminen yhteen paikkaan pitkien välimatkojen päästä on ollut hankalaa. Saamen kielen taitoisia opettajia on ollut vaikea löytää. Opettajan löydyttyäkin, ongelmiksi ovat nousseet palkkaus, matkakustannukset ja puutteellisiksi koetut työolot.¹⁷

17 Maija Lukkarilta, Irja Seurujärvi-Karilta, Birit Kittiltä ja Karen Anni Jomppaselta saadut tiedot marraskuussa 2008.

Oulun seutu¹⁸

Oulun seudulla (kaupunki ja lähialueet) saamen kielen opetus aloitettiin vuonna 2000. Opetukseen on sen alusta alkaen osallistunut äidinkielenään saamea puhuvia ja saamea vieraana kielenä oppivia saamelaisoppilaita. Opetusryhmiä ja tuntiopettajia on jo useana vuonna ollut kaksi. Lisäksi muutama oppilas on saanut virtuaaliopetusta Inarin kunnasta. Kuluvana lukuvuonna (2008–2009) yksi lukion opiskelija saa äidinkielen opetuksen virtuaalisesti Inarista. Oppilaiden määrä on noussut alkamisvuotensa (2000) neljästä oppilaasta vähän toiselle kymmenelle. Opetuksen alkamiseen vaikuttivat *Oulu Sámit* -yhdistys ja aktiiviset saamelaisvanhemmat. Oulun yliopiston *Giellagas*-instituutti on saamen kielen korkean opetuksen ja tutkimuksen valtakunnallista erityistehtävää toteuttava laitos, jonka seurauksena kaupungilla ei ole ollut vaikeuksia löytää saamen kielen taitoisia opettajia tuntiopetustehtäviin. Lisäksi useiden saamelaisten vanhempien työskentely tai opiskelu yliopistolla ja sitä seuraava muiden kaupunkien saamelaisia tiiviimpi yhteysverkko on edesauttanut opetuksen jatkuvuutta ja opettajien löytymistä.

Oulu Sámit ry. ja saamelaiset vanhemmat ovat tehneet tiivistä yhteistyötä kaupungin kouluviraston ja lähikuntien kanssa. Yhteistyön tuloksena vuonna 2005 valmistettiin saamen kielen ja kulttuurin opetusta koskeva osio kaupungin perusopetusta koskevaan opetussuunnitelmaan. Opetuksen asema on kuitenkin edelleen epävarmalla pohjalla. Kaupungissa asuvien saamelaisten määrään verrattuna saamen kielen opetusta saavien oppilaiden määrä on pieni ja opetuksen jatkuvuus edellyttää lasten ja nuorten vanhemmilta jokavuotista työtä. Oulu Sámit ry. on kirjelmöinyt useaan otteeseen saamelaiskäräjille ja pyytänyt sitä vaikuttamaan koulutuspoliittisiin päätäjiin kotiseutualueen ulkopuolella asuvien saamelaislasten ja -nuorten oman kielen opetuksen turvaamiseksi.

Rovaniemi¹⁹

Saamen kielen opetus alkoi Rovaniemellä kerhomuotoisena 1990-luvun alussa vanhempien aloitteesta. Aluksi opetusta oli yksi viikkotunti. Tuntien pitopaikkana on alusta saakka toiminut Lapin yliopiston harjoittelukoulu, joka on sijaintinsa ja koulun johdon myönteisen asenteen takia ollut suotuisin paikka. Harjoittelukoulu on toiminut opetusta koordinoivana ja palkkaa maksavana kouluna ja kustantanut myös tarvittavat oppimateriaalit.

18 Lähteinä: Oulu Sámit r.y:n kirjelmä 30.8.2004; Oulun kaupungin kouluviraston kirje 8.8.2007; Maila Vaarala ja Ánne-Sire Länsman syksyllä 2008.

19 Lähteinä: Arja Somby-Rahko, Saamen kielen opetuksen historiaa Rovaniemellä, muistio 2007; Roavvenjárgga Sámi searvi Mii r.y:n kirjelmät 2003–2008; Neuvottelut kaupungin edustajien kanssa 18.9.2008 ja 31.10.2008 (Ulla Aikio-Puoskari).

Vuoden 1996 alusta saakka saamen kielen opetusta on annettu kaksi viikotuntia. Opetuksessa on ollut oppilaita perusopetuksen kaikilta vuosiluokilta. Saamea lukiossa opiskelleet ovat suorittaneet kielen kurseja saamelaisalueen opettajille virtuaalisesti tai itsenäisinä etäopiskelijoina ja saaneet tarvittaessa lisäohjausta Rovaniemellä toimivalta opettajalta. Ensimmäinen saamen kieltä Rovaniemellä alusta saakka opiskellut suoritti saamen kielen ylioppilaskokeen keväällä 2003.

Rovaniemen kaupunki on saanut valtionavustusta saamen kielen opetukseen opetusministeriön asetuksen²⁰ (aiemmin päätöksen) perusteella. Vuodesta 1999 lähtien saamen kielen opetus on liitetty kaupungin A2-kielten opetukseen, joka on mahdollistanut kunnallisen koulukuljetuksen järjestämisen ja lukujärjestykseen sidotut oppitunnit. Rovaniemen kaupungin- ja maalaiskunnan kuntaliitoksen seurauksena kaikki saamen kieltä opiskelevat ovat toistaiseksi kunnallisen koulukuljetuksen piirissä. Saamen kielen opetukseen on osallistunut 5–27 oppilasta vuosittain ja oppilasmäärän ylittäessä 12 ryhmä on puolitettu. Kuluvana lukuvuonna (2008–2009) oppilasmäärä on alimmillaan (yhteensä kuusi oppilasta) ja saamen kielen opetus on vaarassa loppua kokonaan nyt opetusta saavien oppilaiden päästessä perusopetuksesta.

A2-kielten opetusta koskevien kaupungin päätösten²¹ ja opetusministeriön asetukseen sisältyvän säännöksen ”Oman äidinkielen opetuksen valtionavustus”²² samanaikainen noudattaminen on johtanut tilanteeseen, jossa saamen kielen opetuksen jatkuminen näyttää mahdottomalta. Koulutuslautakunnan keväällä 2008 tekemän päätöksen mukaan A2-kielten opetukseen osallistuville oppilaille ei enää järjestetä kuljetuksia koulujen välillä ja A2-kielen ryhmän perustamisen minimioppilasmäärä on 15 oppilasta. Lautakunnan päätöksen mukaan minimioppilasmäärässä voidaan kuitenkin saamen kielen kohdalla joustaa. Päätös on jo ensimmäisenä toteuttamisvuotenaan (2008) johtanut A2-kielten opetusta saavien oppilaiden kokonaismäärän tuntuvaan vähenemiseen (-49 %). Saamen kielen opetukseen ei otettu uusia oppilaita. Lisäksi opetusministeriön valtionavustuksen saamista koskevan asetuksen 3 §:n (ks. edellä) noudattaminen on johtanut saamen kielen opetusta haluavien oppilaiden etnisen taustan selvittämiseen. Saamelaisien kotiseutualueella tällaista etnistä valintaa ei ole.

20 Opetusministeriön asetus 392/2007 vieraskielisten sekä saamenkielisten ja romanikielisten oppilaiden täydentävään opetukseen perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa myönnettävän valtionavustuksen perusteista.

21 Koulutuslautakunnan 19.3.2007 ja 28.2.2008 A2-kielten opetusta koskevat päätökset.

22 Opetusministeriön asetus 392/2007, 3 §.

Tampere²³

Saamen kielen lähiopetus (2 tuntia viikossa) alkoi Tampereen perusopetuksessa syksyllä 2006. Opetus on “perusopetusta täydentävää” pohjoissaamen kielen opetusta ja se on järjestetty Tampereen keskustan Aleksanterin koulussa, jossa koulun tietokoneluokka/ kirjasto on toiminut opetustilana. Opetus on oppilaille vapaaehtoista ja se on järjestetty koulupäivän päätteeksi iltapäivällä kerran viikossa. Kuluvana lukuvuonna (2008–2009) oppilaat ovat ensimmäisestä luokasta seitsemännelle luokalle ja kaikki eri vuosiluokilla. Ryhmä on sekä ikäjakaumansa että kielitaidon tason kannalta erittäin heterogeeninen. Saame on kahden oppilaan äidinkieli, kolme muuta oppivat sitä uutena kielenä, mistä huolimatta saamea ei voi pitää heillekään vieraana kielenä. Ensimmäisenä vuonna opettajana toimi saamenkielinen lukion opiskelija, syksystä 2007 lähtien tuntiopettajana on toiminut koulutuksen saanut saamen kielen opettaja. Opetussuunnitelma saamen kielen opetusta varten on valmistumassa opetusviraston ja vanhempien yhteistyönä.

Lukuvuonna 2006–2007 Tampereella oli yhteensä seitsemän saamen kielen oppilasta, joista viisi Aleksanterin koululla järjestetyssä vapaaehtoisen kielen opetuksessa. Kaksi lukion opiskelijaa sai vieraan kielen opetuksen Inarin kunnan opettajalta virtuaalisesti. Lukuvuonna 2007–2008 oppilasmäärä oli edelleen seitsemän, kuuden oppilaan ollessa perusopetuksessa ja yhden lukiolaisen saadessa verkko-opetusta Inarin kunnasta. Kuluvana lukuvuonna perusopetuksen saamen oppilaita on yhteensä viisi, lisäksi Tampereen naapurikunnassa Orivedellä yksi lukiolainen saa saamen opetusta virtuaalisesti Inarin kunnasta.

Saamelaisten vanhempien ja kaupungin opetusviraston yhteistyö on ollut luontevaa ja kaupunki on pyrkinyt parhaansa mukaan järjestämään edellytykset opetukselle. Saamelaiset vanhemmat ovat kuitenkin vierastaneet saamen kielen rinnastumista kaupungissa opetettaviin suuriin maahanmuuttajakieliin kuten esimerkiksi arabiaan, espanjaan, englantiin ja punjabiin.

23 Lähteinä Ellen Näkkäläjärveltä, saamelaiskäräjien kokoamista opetustilastoista ja keväällä 2006 ja 2007 tehtyjen kyselyiden kautta saadut tiedot.

5. Saamelaisopetuksen kokonaisuus

Kotiseutualueella annettu perusopetus 2004–2007

Opetustilanteessa on nähtävissä sekä edistystä, että huolestuttavia piirteitä. Edistysaskeleina voidaan pitää 1) saamenkielisen opetuksen laajenemista kattamaan entistä useampia oppiaineita, 2) opetusta on 2000-luvun alusta alkaen annettu kaikilla kolmella saamen kielellä ja 3) syksystä 2007 alkaen saamenkielistä opetusta annetaan kaikissa kotiseutualueen kunnissa.

Inarinsaamenkielinen opetus on lisääntynyt hieman. *Koltansaamenkielinen opetus* on katkeamassa ja kielen opetustilanne hälyttävä. Koltansaamenkielistä opetusta annetaan vain muutamalle oppilaalle (lukuvuonna 2007–2008 kahdelle), eikä kouluun ole enää tulossa koltansaamenkielisiä lapsia. *Pohjoissaamenkielistä opetusta* saavien oppilaiden määrä on kasvanut hieman. Saamenkielinen opetus vähenee (kaikilla saamen kielillä) tuntuvasti ylemmille vuosiluokille tultaessa. Opettajatilanne on heikentynyt 2000-luvulla. Opettajapula koskee kipeimmin inarin- ja koltansaamen kieliä ja kaikilla kolmella saamen kielellä annettavaa aineopetusta.

Enontekiön kunnassa *saamenkielistä opetusta* saavien oppilaiden määrä on kasvanut hieman (20>23), Inarin kunnassa pysynyt samana (57) ja Utsjoen kunnassa kasvanut hieman (62>64). Sodankylän Vuotsossa saamenkielinen opetus aloitettiin ensimmäistä kertaa syksyllä 2007 kahdelle oppilaalle. *Saamen kielen aineopetusta* saavien oppilaiden määrä on laskenut Enontekiöllä 28 (87–59) ja Utsjoella 7 (28–21). Inarissa kielen oppilasmäärä on kasvanut 14 (111>125) ja Sodankylässä 5 (54>59). Kokonaisuudessaan kotiseutualueen peruskouluissa saamen kieltä ja saamen kielellä oppivien oppilaiden määrä on vuosien 2004–2007 välillä vähentynyt 36 (439>403).

Kotiseutualueen lukiot 2004–2007

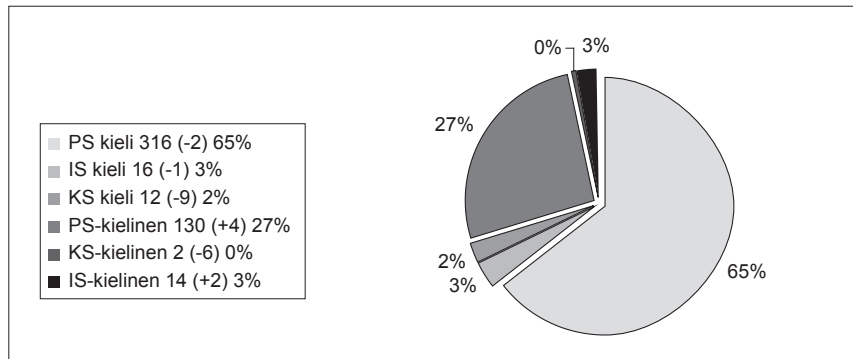
Saamenkielistä opetusta annetaan vain Utsjoen saamelaislukiossa, yhteensä seitsemälle opiskelijalle (muutos +0). Opetus on epävarmalla pohjalla opettajapulan ja suomenkielisen ylioppilastutkinnon takia. Monet perusopetusta saamen kielellä saaneet oppilaat vaihtavat opetuskielensä jo ennen lukio-opintoja varmistaakseen selviytymisensä ylioppilastutkinnossa. Saamen kielen koe on mahdollista suorittaa ylioppilastutkinnossa. Inarin ja pohjoissaamen kielissä on ollut mahdollista suorittaa äidinkielen tai vieraan kielen koe, koltansaamen kielessä ainoastaan vieraan kielen koe.

Ensimmäiset kolme koltansaamen ylioppilaskoetta suoritettiin keväällä 2005. Saamen kielen ja saamenkielistä opetusta kotiseutualueen kuntien lukioissa saavien opiskelijoiden määrä on pienentynyt vuosina 2004–2007 11 (61>50).

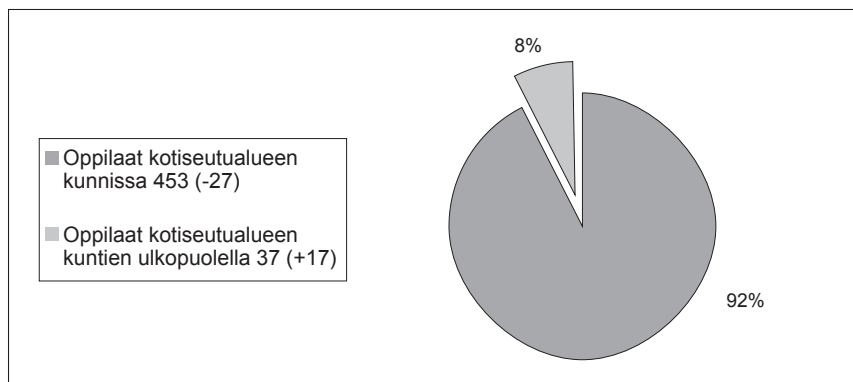
Kotiseutualueen ulkopuolella

Kotiseutualueen kuntien ulkopuolella saamen kielen opetusta saaneiden oppilaiden määrä nousi syksyn 2004 20:stä oppilaasta 37 oppilaaseen syksyyn 2007 mennessä, joista 30 perusopetusikäistä ja seitsemän lukiolaisista. Yhtä inarinsaamen oppilasta lukuunottamatta opetettava kieli on ollut pohjoissaame. Kotiseutualueen ulkopuolella ei ole saamenkielistä opetusta. Kuluvana lukuvuonna (2008–2009) kotiseutualueen kuntien ulkopuolella saamea opetetaan yhteensä 27 oppilaalle, joista 21 on perusopetuksessa lähiopetusta saavia oppilaita ja kuusi verkko-opetusta Inarista saavia lukion opiskelijoita. Lukion opiskelijoista yksi suorittaa saamen äidinkielen kursseja. Ks. liite 3.

Kuva 7. Saamelaisopetus kokonaisuutena 2007–2008 / koko maa. Oppilasmäärä yhteensä 490 (-10 syksystä 2004, muutos lukuvuoden 2004–2005 tilanteeseen).

Kuva 8. Saamelaisopetus kotiseutualueen kunnissa ja muualla maassa 2007–2008. Vastaavat osuudet syksyllä 2004: 96% ja 4%.

6. Työryhmän käytännön toimet ja Saame virtuaalikoulu -hanke

Työryhmän työ alkoi vuoden 2006 kesän alussa. Seuraavan kouluvuoden alkuun oli aikaa vain kaksi kuukautta, mistä huolimatta työryhmä päätti pyrkiä käynnistämään saamen kielen verkko-opetusta kotiseutualueen ulkopuolelle. Vanhempien verkostoa, sähköpostiyhteyksiä ja tiedotusvälineitä avuksi käyttäen se pyrki tavoittamaan saamen opetusta lapsilleen haluavia perheitä eri puolilta Suomea. Vanhemmille toimitettiin tiedote Saamelaiskäräjien ja Saamelaisalueen koulutuskeskuksen *Saame virtuaalikoulu* -hankkeen tavoitteesta saada aikaan kielen opetusta perusopetuksen ja lukion oppilaille. Perimmäisenä tavoitteena oli saattaa virtuaaliopetus pysyväälle pohjalle ja jatkuvaksi toiminnaksi ja siten turvata oman kielen opetus myös kotiseutualueen ulkopuolella asuville.

Heti työn alussa kävi selväksi, että yhteistyöhön tarvittiin mukaan myös joku saamelaisalueen kunnista, koska koulutuskeskukselle annettu opetuksen järjestämislupa ei koskenut perusopetusta. Opetusta organisoimassa oli siten kaksi toimijaa, saamelaiskäräjät ja saamelaisalueen koulutuskeskus, joilla molemmilla oli pyrkimys opetustilanteen edistämiseen, mutta kummallakaan ei ollut toimivaltaa eikä taloudellisia tai henkilöresursseja asiassa. Inarin kunta suhtautui myönteisti verkko-opetuksen järjestämiseen ja opetus saatiin kuitenkin käyntiin, vaikka kunnalla olisi ollut tarve käyttää omat opettajaresurssinsa kokonaan oman kunnan oppilaiden opetukseen. Kesän aikana ja vielä kouluvuoden alkaessakin työryhmä sai yhteydenottoja vanhemmilta ja opetusta saatiin järjestettyä Inarin kunnan opettajien kautta yhteensä 13 oppilaalle, joka oli noin puolet siitä oppilasmäärästä, jolle vanhemmat olivat pyytäneet opetusta. Lisäksi on selvää, että työryhmän tiedotteet tavoittivat vain murto-osan kotiseutualueen ulkopuolella asuvista perheistä, joilla on perusopetus- ja lukioikäisiä lapsia.

Saamelaisalueen koulutuskeskuksen *Saame virtuaalikoulu* -hankkeessa löydetty tekninen ratkaisu edesauttoi opetuksen järjestämistä, mutta edessä oli lukemattomia ongelmia:

- opetuksen järjestämisessä oltiin liikkeellä liian myöhään ja pyynnöt ajan ja opetustilan järjestämiselle koulun saamen oppilaalle (joskus vain yhdelle / koulu) koettiin kouluissa hankalaksi;

- koulut eivät olleet halukkaita osallistumaan opetuksesta aiheutuneisiin kustannuksiin, joita olivat oppimateriaalit²⁴ ja pienten teknisten apuvälineiden (headset) hankkiminen. Kouluissa katsottiin kustannusten kuuluvan opetusta järjestävälle koululle, eli Inarin kirkonkylän peruskoululle. Suuremmista kustannuksista, kuten lisenssimak-suista, selvittiin Lapin verkkokouluhankkeen avulla, jonka lisenssejä voitiin käyttää tarkoitukseen. Saamelaisalueen koulutuskeskus, neuvotteli rahoituksesta viranomaisten kanssa useaan otteeseen. Inarin kunta käytti kustannuksiin virtuaaliopetuksen kehittämiseen saamaansa valtionavustusta;
- myös virtuaaliopetuksen valvonnan järjestäminen ja lukujärjestysten yhteensovittaminen tuotti ongelmia sekä opetusta saavassa että sitä antavassa koulussa, erityisesti jos samassa verkko-opetuksen ryhmässä oli oppilaita useammasta koulusta;
- saamenkielistä verkko-opetuksen materiaalia ei juurikaan ollut ja opettaja valmisti sitä opetuksen edetessä tarpeiden mukaan.

Vanhemmat ja oppilaat olivat tyytyväisiä alkaneeseen opetukseen, vaikka se tuotti ylimääräistä päänvaivaa myös heille eikä opetuksen jatkuvuudesta ollut tietoa. Työryhmä uusi tiedotuskierroksensa yhdessä valmiin ilmoittautumislomakkeen kanssa keväällä 2007. Kokeilun tulokset olivat samat ja opetusta järjestettiin samankokoiselle oppilasryhmälle kuin edellisenäkin vuonna. Saame virtuaalikoulu -hankkeen koordinaattori neuvotteli ja sopi opetuksen käytännön järjestelyistä eri puolilla Suomea sijaitsevien koulujen rehtoreiden kanssa ja piti yhteyksiä myös vanhempiin ja Inarin kuntaan. Verkko-opetusta antaneet opettajat saivat tarvittavan teknisen koulutuksen saamelaisalueen koulutuskeskuksesta.

Opetusta annettiin *Learnlinc*-etäopetusjärjestelmässä siten, että opetus oli lähiopetuksen ja verkko-opetuksen välimuoto opettajan ollessa koko ajan mukana verkossa. *Learnlinc* on osoittautunut tarjolla olevista vaihtoehdoista parhaaksi toimivuutensa ja kohtuullisten laitevaatimustensa vuoksi. Tavallisen verkkoyhteyden lisäksi tarvitaan headsetit (kuuloke-mikrofonit) ja pc-tietokone, myös webbikameran käyttö on ollut mahdollista.

Yhden virtuaaliopetustunnin hinnaksi arvioitiin vajaat 40 euroa. Virtuaaliopetuksessa tärkeänä osana olisi myös oppilaiden ja opettajan fyysinen tapaaminen, johon lukuvuosina 2006–2008 toteutetussa kokeilussa ei ollut varoja.

24 Saamelaiskäräjien ilmaisjakelussa olevat materiaalit eivät soveltuneet kaikille virtuaaliopetusta saaneille, vaan koulujen tuli ostaa materiaalia, joka oli yksityisen kirjakustantajan Girjegiisä Oy:n tuottamaa.

Seuraavassa kokeilun aikana verkko-opetusta Inarin kunnasta saaneiden oppilaiden määrät ja paikkakunnat:

2006–2007

Peruskoulut

Kempele 2, Vääksy 1, Jyväskylä 3, Lohikoski 3, Iitti 1, Liperi 1

Lukiot

Tampere 2, Vääksy 1, Pello 1, Liperi 1

2007–2008

Peruskoulut

Kempele 1, Vaasa 2, Liperi 1, Tuusula 1, Iitti 1

Lukiot

Jyväskylä 1, Tampere 1, Rovaniemi 4

Lisäksi Hollanti/ Rotterdam, 1 inarinsaamen perusopetuksen oppilas

Saame virtuaalikoulu -hankkeesta

Saame virtuaalikoulu -hanke oli käynnistetty erityisesti saamelaisnuorten, mutta myös aikuisopiskelijoiden tarpeita varten ja sen ensisijaisena toiminta-alueena olivat saamelaisalueen koulut. Hankkeen pääasiallisena tavoitteena oli selvittää verkossa tapahtuvalle etäopetukselle sopivia tekniisiä ratkaisuja ja välineitä ja luoda uudenlaisia, tasa-arvoisia ja yksilöllisiä etä- ja monimuoto-opetuksen perustuvia joustavia koulutusjärjestelyjä saamen kielen ja saamenkieliseen opetukseen sekä kehittää opettajien ja koulujen käyttöön resurssipankki saamelaisista ja saamelaiskulttuurista. Lisäksi tavoitteena on ollut kehittää opettajien verkkopedagogisia taitoja ja etäopetuksen opetussuunnitelmia. Hankkeella haluttiin edistää erityisesti saamelaisalueen opettajien verkostoitumista, yhteistyöskentelyä ja saamen kielen ja -kulttuurin opettajaresurssien jakamista eri puolilla olevien oppilaiden ja opiskelijoiden tarpeisiin.

Hankkeessa saadun kokemuksen ja teknisten valmiuksien ollessa ollessa hankkeen koordinaattori oli kuitenkin valmis avustamaan verkko-opetuksen liikkeelle saamista myös kotiseutualueen ulkopuolisessa perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa. Virtuaaliopetuksen kehittäminen jatkuu saamelaisalueen koulutuskeskuksessa uuden ESR-hankkeen kautta, mutta koulutuskeskuksella ei ole mahdollisuutta kehittää saamen kielen opetusmahdollisuuksia perusopetuksen oppilaille. Koulutuskeskus on myös perustanut uuden virtuaaliopetuksen suunnittelijan viran. Verkko-opetuksen antaminen muutamalle lukion opiskelijalle kotiseutualueen ulkopuolelle jatkuu edelleen Inarin kunnan omana toimintana.

Saamelaisalueen koulutuskeskus on hakenut varoja valtakunnalliseen saamen kieleen ja kulttuuriin keskittyvään hankkeeseen, jonka kieliosiossa on mukana perusopetukseen liittyvän saamen kielen opetuksen järjestäminen. Hankkeessa valmistetun laskelman mukaan koulutuskeskus voisi vastata saamen kielen opetuksen järjestämisestä koko maan peruskouluissa noin 280.000 euron vuotuisella rahoituksella. Rahoituksen puuttumisen lisäksi yhtenä esteenä on se, että tällä hetkellä koulutuskeskuksesta annettu laki ei mahdollista perusopetuksen antamista. Lakia ollaan parhaillaan uudistamassa, mutta tämän asian mukanaolosta uudistuksessa ei ole varmuutta²⁵.

25 Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2009:3.

7. Saamelaiskäräjien kannanottoja

Saamelaiskäräjien antamissa lausunnoissa ja sen tekemissä esityksissä opetusministeriölle ja eduskunnan valiokunnille on käsitelty saamelaisopetusta kokonaisuutena, jossa ovat mukana sekä kotiseutualue että sen ulkopuolella sijaitsevat paikkakunnat. Vuodesta 2004 lähtien lausunnoissa on kiinnitetty vakavaa huomiota siihen, että perusopetuikäisistä saamelaisoppilaista jää nykysäännösten seurauksena saamelaisopetuksen ulkopuolelle vähintään 50%. Toisella asteella osuuden on arvioitu olevan vielä suuremman.

Saamelaiskäräjät on pitänyt tilannetta perustuslain ja Suomen antamien kansainvälisten sitoumusten ja alkuperäiskansan oikeuksien vastaisena ja nähnyt sen johtavan nopeasti saamelaisväestön yksikielistymiseen ja yhteyksien katkeamiseen saamelaisyhteisöön. Lausunnoissa todetaan viranomaisten välinpitämättömyyden tarkoittavan saamelaisten sulauttamista valtaväestöön oppivelvollisuuskoulun kautta.

Saamelaiskäräjät on pyytänyt opetusministeriötä asettamaan saamelaisopetuksen kokonaisuutta, sitä koskevia toiminnallisia ja rahoitussäännöksiä, opettaja- ja oppimateriaalitalannetta, opetussuunnitelmaa, opetuksen saatavuutta ja hallintoa selvittävän työryhmän ja saamelaisopetuksen suunnitelmallisen kehittämisen käynnistämistä. Lisäksi on pyydetty saamelaisopetuksen käsittelemistä erillään muiden vähemmistöjen, mm. maahanmuuttajien omissa kielissä annetusta opetuksesta ja luomaan saamelaiskäräjien ja opetusministeriön välille säännöllinen saamelaisopetusta koskeva neuvottelu- ja raportointikäytäntö ja parantamaan saamelaiskäräjien mahdollisuuksia saamelaisopetuksen kehittämiseen ja koulutuksen järjestäjien ja saamelaisten vanhempien avustamiseen. Opetusministeriö ei ole toistaiseksi asettanut työryhmää eikä puuttunut vaikeuksiin.

Helmikuussa 2006 opetusministeriölle tehdyssä *Paras*-hankkeeseen liittyvässä esityksessä²⁶ todetaan mm. seuraavasti:

26 Dnro: 494/D.a.2/07.

”Saamelaisopetukseen liittyy merkittäviä ongelmia ja puutteita, joiden ratkaisemiselle voidaan luoda edellytyksiä kunta- ja palvelurakennemuutoksen yhteydessä toteutettavien uudistuksien:

1. saamenkielinen opetus kärsii **opettaja- ja oppimateriaalipuutuksesta** ja saamenkielisen opetuksen osuus vähenee selvästi oppilaan siirtyessä perusopetuksen ylemmille luokille – suurimmat puutteet koskevat inarin- ja koltansaamen kielten ja -kielistä opetusta;
2. kunnilla on vaikeuksia opetuslainsäädännön edellyttämän saamenkielisen opetuksen **erityisen opetussuunnitelman** valmistamisessa, koska tehtävä on uusi ja työltä puuttuvat yleiset ohjeet;
3. yhtenäisen saamelaisopetuksen opetussuunnitelman puuttuminen tarkoittaa sitä, että opetussuunnitelman perusteissa **saamelaisten opetukselle asetetut yleiset tavoitteet** otetaan huomioon satunnaisesti;
4. opetuksen tuloksellisuudesta, tilasta, saavutettavuudesta, opetussuunnitelman perusteissa asetettujen tavoitteiden toteutumisesta (mm. kaksikielisyys ja oman kulttuurin huomioiminen) ja saamelaisoppilaiden opetuksellisten oikeuksien toteutumisesta suomalaisessa koulussa **puuttuu arvioinnin kautta saatua tietoa**, jonka pohjalta opetusta voitaisiin vastaisuudessa kehittää. Koulutuksen arviointi on ollut lakisääteistä vuodesta 1999 lähtien, mistä huolimatta saamelaisopetusta ei ole huomioitu kansallisissa arviointiohjelmissa; ja
5. voimassaoleva rahoitus turvaa opetuksen järjestämisen vain saamelaisten kotiseutualueella, jonka seurauksena **yli puolet perusopetuksikäisistä saamelaislapsista ja nuorista jää kokonaan oman kielen ja omakielisen opetuksen ulkopuolelle**, eikä tässä opetuksessa ole mahdollista noudattaa opetussuunnitelman perusteissa määriteltyjä opetuksen sisältöjä, tavoitteita eikä tuntijakosäännöksiä.

Saamelaisopetuksen turvaaminen edellyttää kokonaisvaltaista kehittämistä ja sen varmistamista, ettei koulu enää jatka saamelaisten sulauttamista eikä edistä kielenvaihdosta, johon nykyinen tilanne vääjäämättä johtaa. Saamelaiskäräjien vaikutus- ja päätösvaltaa tulee lisätä merkittävästi ja kehittää sen koulutus- ja oppimateriaalitoimintaa opetuksen kehittämisestä vastaava keskus. Saamelaisopetus muodostaa suomalaisen koulun sisällä häviävän pienen osan, jonka kehittämistä ei saa jättää sattumanvaraisesti ja hajanaisesti hoideksi. - - - ”

Lokakuussa 2007 annetussa opetusministeriön yhdenvertaisuussuunnitelmaa koskevassa lausunnossa²⁷ todetaan mm. seuraavasti:

”Saamelaiskäräjät haluaa kiinnittää huomiota saamelaisten asemaan Suomen ainoana alkuperäiskansana, joka edellyttää mm. ministeriöiltä saamelaisille kansana kuuluvien yhteisöllisten, ei ainoastaan yksilöitä koskevien oikeuksien, huomioon ottamista niiden säädöstenvalmistelu-, valtionavustus-, strategia- ja suunnittelutyössä. Saamelaiskäräjät viittaa Suomen perustuslakiin, jossa säädetään mm. saamelaisten alkuperäiskansa- asemasta, saamelaisten oikeudesta omaan kieleen ja kulttuuriin sekä saamelaisille kotiseutualueellaan kuuluvasta kulttuuri-itsehallinnosta, joka on voimassa olevista kollektiivisista alkuperäiskansaoikeuksista toiseksi tärkein. Tärkeimpänä alkuperäiskansaoikeutena saamelaiskäräjät pitää oikeutta kulttuuriseen eloonjäämiseen (*cultural survival*), joka on johtavana periaatteena mm. YK:n yleiskokouksen juuri hyväksymässä alkuperäiskansojen oikeuksia koskevassa julistuksessa. Suomen hallituksen edustajat olivat aktiivisesti edistämässä julistuksen hyväksymistä.

Perustuslaissa säädettyt alkuperäiskansaoikeudet merkitsevät valtion ja saamelaisten suhteen erilaista luonnetta verrattuna valtion ja muiden vähemmistöjen suhteeseen. Opetusministeriön tulisi johdonmukaisesti noudattaa yhdenvertaisuussuunnitelman myönteisen erityiskohtelun periaatetta ja toteuttaa saamelaisille perustuslaissa turvattuja oikeuksia toiminnassaan. Alkuperäiskansa- aseman perustana kansainvälisessä oikeudessa pidetään näiden kansojen muita alistetumpaa asemaa, kolonisaatiohistoriaa ja pitkälle menneisyydessä ulottuvaa kotimaista syrjintää ja sulauttamispolitiikan kohteena olemista. Tämän historian seurauksena saamelaisten kielen- ja kulttuurinvaihdos on edennyt laajalle ja kaikki Suomessa puhutut kolme saamen kieltä ovat nykyisten kansainvälisten luokitusten mukaan uhanalaisia, inarin- ja koltansaame vakavasti uhanalaisia. Se tarkoittaa sitä, etteivät nämä kielet ja niiden perustana olevat kulttuurimuodot välity uusille sukupolville (*intergenerational transmission*) ilman positiivisia erityistoimenpiteitä. Opetusministeriön hallinnonala on keskeisessä asemassa saamen kielen ja kulttuurin tulevaisuuden turvaamisessa.”

27 Opetusministeriön asetus 392/2007 vieraskielisten sekä saamenkielisten ja romanikielisten oppilaiden täydentävään opetukseen perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa myönnettävän valtionavustuksen perusteista.

8. Miten saamelaisopetuksen asema voitaisiin turvata? – Kehittämisehdotuksia

Työryhmän mielestä saamelaisopetuksen nykytilanne enteilee paluuta kansakoulun aikaan, jolloin saamen kielellä ei ollut asemaa opetuksessa ja saamelaisten kielenvaihdos eteni nopeasti. Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvien saamelaislasten- ja nuorten tilanne muistuttaa heidän isovanhempiensa lapsuuden tilannetta. Kun kieltä ei opeteta koulussa, sen puhujat jäävät luku- ja kirjoitustaidottomiksi omassa kielessään. Kielen puhujien määrä vähenee eikä uusia kielen käyttäjiä tule. Heikommien kielitaidon omaavat menettävät joko kieltänsä kokonaan tai kieli jää kehittymättä, koska revitalisaation mahdollistava kielen kirjallinen haltuotto ei ole mahdollista.

Saamelaiset vanhemmat ja paikalliset kouluviranomaiset ovat pyrkineet yhteistyössä edistämään saamen kielen opetusta alueillaan. Selkeimpiä esimerkkejä tästä yhteistyöstä ovat Rovaniemen, Oulun, Tampereen ja Helsingin kaupungit. Paikkakunnilta, joissa saamelaisväestöä on vähemmän, vanhemmat ovat usein pyytäneet saamelaiskäräjiltä apua tilanteeseen ja uskoneet sen itsehallintoelimenä voivan vaikuttaa opetuksen järjestämiseen. Saamelaiskäräjien mahdollisuudet vaikuttaa oman kansansa opetukseen ovat kuitenkin minimaaliset eikä saamelaisille perustuslaissa turvattua kulttuuri-itsehallintoa ole toteutettu koulutuksen alueella. Saamelaiskäräjien mahdollisuudet rajoittuvat keskustelujen käymiseen paikallisten viranomaisten kanssa ja tietojen antamiseen opetusta koskevista määräyksistä. Lisäksi se voi toimittaa opetuksessa tarvittavaa oppimateriaalia kouluille.

Saamelaisopetuksen kehittäminen voimassaolevien säännösten perustalta, ilman että sen kokonaisuutta koordinoi yksikään viranomainen, ei ole mahdollista ja opetuksen kehittämispyrkimykset johtavat erikoisiin tilanteisiin. Tuorein esimerkki opetustilanteen parantamiseen pyrkivistä, mutta mahdottomaan tilanteeseen johtavista tapauksista löytyy Rovaniemeltä. Saamen opetuksen asemaa haluttiin parantaa saattamalla saame A2-kielten, ja niiden mukana koulukuljetusten ja pysyvien lukujärjestysten piiriin. Saamen opettaminen A2-kielenä nosti kielen opetuksen statusta ja antoi sekä opettajalle, että oppilaille tunteen opetuksen jatkuvuudesta ja sen kuulumisesta 'normaaliin' koulutyöhön. Samalla kaupunki varmisti ainoan mahdollisen saatavilla olevan saamen opetuksen tarkoitettun rahoituksen saamisen ja haki opetushallitukselta ”maahanmuutta-

jien oman äidinkielen, saamen kielen ja romanikielen opetuksen - - -” erillistä valtionavustusta, tullen samalla tästä valtionavustuksesta annettujen säännösten piiriin.

Erikoiseksi tilanteen tekee A2-kielen ja ”maahanmuuttajien oman äidinkielen, saamen kielen ja romanikielen opetuksen - - -” erillistä valtionavustusta koskevien määräysten keskinäinen ristiriitaisuus. Saamenkieliset oppilaat, jotka Rovaniemellä ovat olleet saamen opetuksen ydinryhmä kautta vuosien, ovat saaneet oman äidinkieltensä opetusta pitkän vieraan kielen (A2) nimissä. Toisaalta pitkän vieraan kielen opetukseen ei kuitenkaan ole voitu ottaa sellaisia oppilaita, joille saamen kieli olisi aidosti vieras kieli. Opetusministeriön antama asetus²⁸ edellyttää oppilaiden olevan saamea äidinkielenään puhuvia tai, että kieli on oppilaan kotona käytetty kieli. Saamen kieltä osaamattomilla saamelaisoppilailta tai ei-saamelaisilta ei ole mahdollisuutta saamen kielen opetuksen saamiseen, siitäkään huolimatta että opetusta tarjotaan vieraana kielenä (A2), mikäli koulutuksen järjestäjä noudattaa tarkasti opetusministeriön asetuksen säännöksiä. Tämän takia opetuksen tarjoaminen useammille oppilaille on mahdotonta ja ryhmät pysyvät minimaalisen pieninä ja heterogeenisinä. Tilannetta voi tulkita siten, että nykyisin voimassa olevat saamen opetusta kotiseutalueen ulkopuolella koskevat määräykset rajaavat tähän opetukseen oikeutetun oppilasryhmän, opetukseen käytettävät viikkotunnit ja opetuksen rahoituksen niin tiukasti, että opetuksen kehittäminen käy mahdottomaksi.

Työryhmän mielestä saamelaisopetuksen kokonaisvaltainen kehittäminen ja kielen opetuksen saattaminen luonnolliseksi osaksi koulutyötä ympäri maan, tulee aloittaa pikaisesti. Edellä käsitellyn kaltaiset säännösten aiheuttamat esteet ja solmut tulee purkaa ja saattaa saamelaisopetuksen asema ja mahdollisuudet ’normaaliin tilanteeseen’, jossa kielen opetusjärjestelyissä otetaan huomioon oppilaiden erilaiset kielitaidot: osa saamelaisoppilaista puhuu saamea äidinkielenään, osalle se on heikommin hallittu toinen kieli ja osalla ei ole lainkaan kielitaitoa. Lisäksi kouluissa, erityisesti pohjoisessa, on myös muita oppilaita, jotka haluaisivat oppia saamen kieltä. Vuonna 2004 voimaan tulleen saamen kielilain säännösten toteuttaminen edellyttää uusien kielen puhujien kasvamista. Mistä muualta uusia kielen puhujia voisi tulla kuin koulun vieraan kielen opetuksesta?

28 Opetusministeriön asetus 392/2007 (Oahpahasministeriija ásahas vierisgielat, sámegielat ja románagielat oahppiid dievasmahitti oahpahussii vuoddoahpahusas ja logahatskuvlejumis miedihuvvon stáhtadoarjaga vuodustusain).

Kehittämisehdotukset

1. Opetusministeriö asettaa pikaisesti työryhmän, jonka tehtävänä on valmistella saamelaisopetuksen kokonaisvaltainen kehittämissuunnitelma, tarkistaa ja korjata saamelaisopetusta koskevat toiminnalliset ja resurssisäännökset ja valmistella saamelaiskäräjien asemaa saamelaisopetuksen itsehallintoelimenä koskevat menettelytavat ja säännökset.
2. Saamen kielen opetus tulee irrottaa maahanmuuttajien ja muiden vieraiden kielten opetusta koskevasta asetuksesta ja valmistella saamelaisopetuksen kokonaisuutta koko maassa koskeva säännös/säännökset. Saamen opetuksen kehittäminen tulee tehdä mahdolliseksi koko maassa niin, että opetuslainsäädännössä ja opetussuunnitelman perusteissa säädettyjä opetuskieltä, äidinkielen ja kirjallisuuden sekä saamea vieraan kielen oppiaineena koskevia säännöksiä on mahdollista noudattaa koko maassa. Suomen perustuslaissa saamelaisille säädettyä oikeutta omaan kieleen ja kulttuuriin ei ole sidottu kotiseutualueeseen. Opetusta koskeva säännöstö tulee saattaa perustuslain edellyttämälle tasolle ja ottaa huomioon saamelaisten asema maan alkuperäiskansana. Alkuperäiskansaan kuuluvien lasten ja nuorten oikeus omaan kieleensä ei voi olla säännelty samalla tavalla kuin maahanmuuttajien kieliä, usein suuria ei-uhanalaisia maailmankieliä, puhuvien oppilaiden oikeus niiden omien kielten opetuksen saamiseen Suomessa.
3. Saamelaisopetus kotiseutualueen ulkopuolella mahdollistetaan rahoitussäännöksissä kahdella tavalla: 1) purkamalla saamen kielen ja saamenkielistä opetusta opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetussa laissa koskevan säännöksen (43 § 2 mom) alueellinen rajaus saamelaisten kotiseutualueeseen, ja 2) luomalla erityinen rahoitusjärjestely saamelaisalueen koulutuskeskuksessa annettavaa perusopetukseen liittyvää saamen kielen virtuaaliopetusta varten. Rahoitusjärjestely mahdollistaa opetuksen järjestämisen oppilaan kielitaidon (äidinkieli, toinen kieli, vieras kieli) mukaisesti joko lähiopetuksena tai saamelaisalueen koulutuskeskuksesta annettuna verkko-opetuksena. Lähiopetuksen tulee olla ensisijainen vaihtoehto, mutta tilanteissa ja alueilla, joilla ei ole saatavilla saamen kielen opettajaa, opetuksen saaminen verkossa tulee tehdä mahdolliseksi ja helpoksi. Verkko-opetuksen rahoituksessa tulee huomioida myös opetusta saavalle koululle aiheutuvia kustannuksia.
4. Saamelaisalueen koulutuskeskukseen kehitetään saamen kielen opetuksen virtuaalikeskus, jossa työskentelee päätoimisia saamen kielen

verkko-opettajia (pohjois-, inarin- ja koltansaame). Päätoimiset verkko-opettajat eivät ole sidottuja muiden koulutuksen järjestäjien lukujärjestyksiin ja opetustuntien yhteensovittaminen eri puolilla maata (tarvittaessa myös saamelaisten kotiseutualueella) sijaitsevien koulujen kanssa on helpompaa. Lisäksi erityiset verkko-opettajat voivat erikoistua verkkopedagogisten taitojen, verkkomateriaalien ja verkko-oppimisen kehittämiseen. Saamelaisalueen koulutuskeskuksesta annetussa laissa ja opetusministeriön oppilaitokselle antamassa koulutuksen järjestämisluvassa mahdollistetaan perusopetukseen liittyvän saamen kielen verkko-opetuksen antaminen.

5. Saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalitoimistosta kehitetään saamelaisopetuksen valtakunnallinen kehittämiskeskus, jolle kuuluu opetuksen kehittämis-, tiedottamis-, arviointi-, neuvottelu- ja raportointitehtäviä (ks. liite 5). Saamelaiskäräjien ja opetusministeriön välille luodaan säännölliset hallinnolliset menettelytavat, raportointi- ja neuvottelukäytäntö, jossa saamelaisopetuksen kehittämistarpeita käsitellään mm. valtion talousarvion valmistelun ja koulutuspoliittisten uudistusten valmisteluun liittyen. Saamelaisille perustuslaissa turvattu itsehallinto toteutetaan opetushallinnossa ja valmistaudutaan Kansainvälisen työjärjestön ILO:n alkuperäiskansasopimuksen n:o 169 ratifioimiseen. Sopimus edellyttää mm. alkuperäiskansan vahvaa osallistumisoikeutta oman kansansa opetusta koskeissa asioissa.

9. Yhteenveto

Koulutuspoliittinen välinpitämättömyys saamelaisopetuksen ongelmien ratkaisemiseksi on johtamassa saamen kieltä puhuvien ihmisten määrän nopeaan vähenemiseen ja saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvien saamelaisten kielen ja identiteetin vaihtumiseen. Opetusta koskevissa säännöksissä kotiseutualueen ulkopuolella asuvat saamelaiset ovat maahanmuuttajiin verrattavassa asemassa. Tilanne on Suomen perustuslain ja Suomen antamien kansainvälisten sitoumusten vastainen.

Työryhmä on selvittänyt kotiseutualueen ulkopuolella muutamalla paikkakunnalla, mm. Helsingissä, Tampereella, Oulussa ja Rovaniemellä annettua saamen kielen opetusta ja toteaa raportissaan, ettei opetuksella ole nykysäännöksiin kehittymisedellytyksiä. Saamen kielen ja saamenkielisesä opetuksessa ja sen tilanteessa on paljon puutteita myös kotiseutualueella, mutta sen ulkopuolella tilanne on hälyttävä.

Alkuperäiskansan kielen opetusta annetaan kotiseutualueen ulkopuolella samoin perustein kuin mm. maahanmuuttajien kielten opetusta. Maahanmuuttajien kielet ovat usein suuria maailmankieliä, kuten espanja, englantia ja arabia. Opetusta on mahdollista saada enintään 2,5 viikkotuntia ja se on perusopetusta täydentävää oman äidinkielen tai kotikielen opetusta, jonka tunnit pidetään yleensä muun koulupäivän jälkeen tai koulupäivän viimeisinä tunteina. Kielen opetuksen asema koulutyössä on heikko ja tätä opetusta saa vain murto-osa kotiseutualueen ulkopuolella asuvista saamelaislapsista ja -nuorista. Opetuksen aikaansaaminen on vaikeaa, koska saamen kielen opetus on kotiseutualueen ulkopuolisille kouluille, rehtoreille ja opetusviranomaisille uusi ja tuntematon asia. Saamelaiset vanhemmat ja paikalliset kouluviranomaiset ovat muutamilla paikkakunnilla yrittäneet kehittää opetustilannetta, mutta se on nyky-säännösten pohjalta mahdotonta.

Saamelaiset vanhemmat ovat pyytäneet usein Saamelaiskäräjiltä apua tilanteeseen. Saamelaiskäräjien mahdollisuudet vaikuttaa oman kansansa opetukseen ovat kuitenkin minimaaliset eikä saamelaisille perustuslaissa turvattua kulttuuri-itsehallintoa ole toteutettu koulutuksen alueella. Saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalitoimistosta pitäisi työryhmän mielestä kehittää saamelaisopetuksen kokonaisuudesta vastuuta kantava,

sitä seuraava, opetuksesta raportoiva ja säännöllisesti opetusministeriön kanssa neuvotteleva keskus.

Työryhmän mielestä saamelaisopetuksen kokonaisvaltainen kehittäminen ja kielen opetuksen saattaminen luonnolliseksi osaksi koulutyötä ympäri maan, tulee aloittaa pikaisesti. Säännösten aiheuttamat esteet ja solmut tulee purkaa ja saattaa saamelaisopetuksen asema ja mahdollisuudet 'normaaliin tilanteeseen', jossa kielen opetusjärjestelyissä otetaan huomioon oppilaiden erilaiset kielitaustat: osa saamelaisoppilaista puhuu saamea äidinkielenään, osalle se on heikommin hallittu toinen kieli ja osalla ei ole lainkaan kielitaitoa. Lisäksi kouluissa, erityisesti pohjoisessa, on myös muita oppilaita, jotka haluaisivat oppia saamen kieltä. Tämä ei kuitenkaan ole mahdollista kotiseutualueen ulkopuolella. Vuonna 2004 voidaan tulleen saamen kielilain säännösten toteuttaminen edellyttää uuden kielen puhujien kasvamista. Mistä muualta uusia kielen puhujia voisi tulla kuin koulun vieraan kielen opetuksesta? – kysytään raportissa.

Saamen kielen opetus ja sen kehittäminen tulisi työryhmän mielestä mahdollistaa laajentamalla nykyisin saamelaisten kotiseutualueutta koskeva saamelaisopetuksen rahoitus koko maahan. Se avaisi tien opetuksen vakinaistamiselle, kehittämiselle ja sen aseman nostamiselle. Kotiseutualueutta koskeva rahoitussäännös opetus ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetussa laissa turvaa koulutuksen järjestäjille valtionavustuksen, joka vastaa lähes 100-prosenttisesti tästä opetuksesta aiheutuvia opettajien palkkausmenoja.

Toisena väylänä opetuksen kehittämiseen esitetään Inarin kirkonkylässä sijaitsevassa saamelaisalueen koulutuskeskuksessa kehitetyn verkko-opetuksen vakinaistamista ja kielen verkko-opetuksen mahdollistamista kaikkiin niihin peruskouluihin kotiseutualueella ja sen ulkopuolella, jossa on vaikeuksia löytää saamenkielentaitoisia opettajia. Koulutuskeskuksessa on kehitetty verkkopedagogiikkaa ja teknisiä valmiuksia ja se pystyisi antamaan saamen kielen verkko-opetusta myös kotiseutualueen ulkopuolelle, mikäli sillä olisi tätä koskeva koulutuksen järjestämislupa ja varoja verkko-opettajien palkkaamiseen. Verkko-opettajia tarvittaisiin kaikkiin kolmeen Suomessa puhuttuun ja kouluissa opetettuun saamen kieleen, inarin-, koltan- ja pohjoissaameen.

Suomen valtiolla on vastuu alkuperäiskansansa kielestä, eikä saamea saa asettaa samaan asemaan maahanmuuttajien kielten kanssa. Niidenkin opetus Suomen kouluissa on tärkeää, mutta vain harvat niistä ovat kotimaissaan uhanalaisessa asemassa kuten saamen kielet pohjoismaisissa kotivaltioissaan ovat.

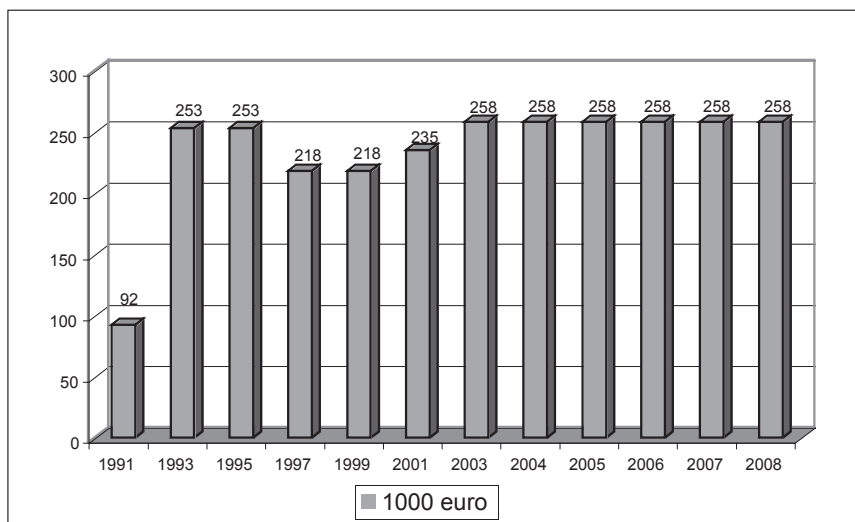
Liite 1. Saamelaiden lukumäärä vuoden 2007 Saamelaiskäräjävaaaleissa.

	0-10 -vuotiaat	11-17 -vuotiaat	18-24 -vuotiaat	25-34 -vuotiaat	35-44 -vuotiaat	45-54 -vuotiaat	55-64 -vuotiaat	65-74 -vuotiaat	75-84 -vuotiaat	yli 85 -vuotiaat	Äänioikeutettuja yhteensä	Saamelaisia yhteensä
Enontekiö	41	47	49	30	38	66	53	35	20	11	279	390
Inari	281	264	209	195	243	367	293	199	116	41	1488	2208
Utsjoki	103	69	74	65	91	120	108	96	63	20	583	809
Lapin paliskunta/ Sodankylä	22	23	8	18	12	28	23	20	13	3	120	170
Saamelaisten kotiseutualue	447	403	340	308	384	581	477	350	212	75	2470	3577
Saamelaisten koti-seutualueella olevien osuus %:na	26.6%	34.9%	32.2%	23.3%	32.4%	47.8%	52.4%	70.0%	88.3%	89.3%	46.5%	38.3%
Muu Suomi	1174	677	639	943	683	516	342	123	24	8	2455	5129
Muu Suomi %:na	69.9%	58.6%	60.5%	71.3%	57.6%	42.4%	37.5%	24.6%	10.0%	9.5%	46.2%	54.9%
Suomessa	1621	1080	979	1251	1067	1097	819	473	236	83	4925	8706
Suomessa %:na	96.5%	93.4%	92.7%	94.6%	90.0%	90.2%	89.9%	94.6%	98.3%	98.8%	92.6%	93.1%
Ulkomailla	59	76	77	71	118	119	92	27	4	1	392	644
Ulkomailla %:na	3.5%	6.6%	7.3%	5.4%	10.0%	9.8%	10.1%	5.4%	1.7%	1.2%	7.4%	6.9%
Muu Suomi ja ulkomaat yhteensä	1233	753	716	1014	801	635	434	150	28	9	2847	5773
Muu Suomi ja ulkomaat yhteensä %:na	73.4%	65.1%	67.8%	76.7%	67.6%	52.2%	47.6%	30.0%	11.7%	10.7%	53.5%	61.7%
Kaikki	1680	1156	1056	1322	1185	1216	911	500	240	84	5317	9350
Osuus %:na kaikista saamelaisista	18.0%	12.4%	11.3%	14.1%	12.7%	13.0%	9.7%	5.3%	2.6%	0.9%	56.9%	100%

Lähde: Saamelaiskäräjät, Väestörekisterikeskus, 21.1.2008

Liite 2. Saamenkielisen oppimateriaalin valmistamista varten valtion talousarviossa osoitetut määrärahat vuosina 1991–2008.

Oppimateriaalin valmistamiseen käytetty rahoitus on ollut suunnilleen sama kuin valtion talousarviossa osoitettu rahoitus. Pienen lisäyksen siihen ovat tuoneet materiaalin myynnistä saadut tulot. Huom. Suomi siirtyi euro-valuuttaan vuonna 2002, minkä takia myös tätä aiemmat määrärahat on muutettu euroiksi. 253.000 euro = 1.500.000 mk. Vuosina 1993-1995 oppimateriaalityöntekijän palkka maksettiin tässä ilmoitetuista varoista, 1996-1999 määräraha pieneni palkkamäärärahan siirryttyä Saamelaiskäräjien yleiseen budjettiin. Vastaava korotus varoihin tehtiin vuosien 2000-2001 talousarviossa ja tarkoitusta varten osoitetut varat ovat pysyneet samalla tasolla siitä lähtien.

Liite 3. Saamen kielen opetusta saaneet oppilaat eri paikkakunnilla vuosina 1989–2008.

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	yht.
1989									5		15			20
1990									13		58			71
1991									6	10	20			36
1992									7	10	16			33
1993									6	5	8			19
1994									7	27	12			46
1995									13	1	12			26
1996									10	10	6			26
1997										9	17			26
1998										15	14			29
1999										15	20			35
2000							4			17	12			33
2001						1	6			12	26			45
2002						1	4			16	28			49
2003						1	4			16	30			51
2004				1		1	7			12	24			45
2005				3		1	11			9	19			43
2006	1	3	1	1	2	2	14	1		11	35	7		78
2007	1	1				2	13			10	34	7	3	71
2008		1		1			11			9	39	5	2	68

1. Iitti
2. Jyväskylä
3. Kemijärvi
4. Kittilä
5. Vääksy
6. Liperi
7. Oulu ja Oulun seutu

8. Pello
9. Helsinki ja Helsingin seutu
10. Rovaniemi
11. Sodankylän kirkonkylä
12. Tampere ja Tampereen seutu
13. muut

Liite 4. Opetushallituksen 16.1.2004 hyväksymän opetussuunnitelman perusteiden mukainen todistus osallistumisesta maahanmuuttajien äidinkielen (saamen kielen) opetukseen.

		TAMPEREEN KAUPUNKI	
<h1>TODISTUS</h1>			
osallistumisesta maahanmuuttajien äidinkielen (saamen kielen) opetukseen			

Oppilaan nimi ja syntymäaika			
_____		_____	
Lukuvuosi		Koulun nimi ja luokka (vuosiluokat 1. - 6.)	
Taidot			
a) Lukeminen ja kirjallisuus			
☐	erinomaiset taidot	(Arvosanat 9 - 10)	
☐	hyvät taidot	(Arvosanat 7 - 8)	
☐	tydyttävät taidot	(Arvosanat 5 - 6)	
b) Kirjoittaminen			
☐	erinomaiset taidot	(Arvosanat 9 - 10)	
☐	hyvät taidot	(Arvosanat 7 - 8)	
☐	tydyttävät taidot	(Arvosanat 5 - 6)	
c) Puhuminen ja kuunteleminen			
☐	erinomaiset taidot	(Arvosanat 9 - 10)	
☐	hyvät taidot	(Arvosanat 7 - 8)	
☐	tydyttävät taidot	(Arvosanat 5 - 6)	
d) Kielentuntemus			
☐	erinomaiset taidot	(Arvosanat 9 - 10)	
☐	hyvät taidot	(Arvosanat 7 - 8)	
☐	tydyttävät taidot	(Arvosanat 5 - 6)	
e) Kulttuurintuntemus ja kieli-identiteetti			
☐	erinomaiset taidot	(Arvosanat 9 - 10)	
☐	hyvät taidot	(Arvosanat 7 - 8)	
☐	tydyttävät taidot	(Arvosanat 5 - 6)	
Työskentely			
a) Aktiivisuus			
☐	erinomainen		
☐	hyvä		
☐	tydyttävä		
b) Huolellisuus			
☐	erinomainen		
☐	hyvä		
☐	tydyttävä		
c) Käytös			
☐	erinomainen		
☐	hyvä		
☐	tydyttävä		
Sanallinen arvio			

Tampereella	_____ / _____	200_____	_____
			Opettajan allekirjoitus
Opetuksen laajuus 2 h/vko. Opetushallituksen 16.1.2004 hyväksymän opetussuunnitelman perusteiden mukainen todistus.			

Liite 5. Saamelaiskäräjät opetuksen kehittämisen keskuksena.

